

MAAHANMUUTTAJIEN TALOUDELLINEN SOPEUTUMINEN POHJOISMAISSA

Maassaolon keston ja muiden aikasidonnaisten tekijöiden vaikutus tukitarpeeseen

SISÄLLYS

Tiivistelmä.....	2
1 Johdanto	3
2 Tutkimuksen taustaa.....	5
2.1 Kuka on maahanmuuttaja?	5
2.2 Suomen verrattain lyhyt maahanmuuttohistoria.....	6
2.3 Maahanmuuttajien integroituminen Suomeen.....	7
3 Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot ja maahanmuutto	13
3.1 Euroopan maahanmuuttohistoria pähkinänkuoressa.....	13
3.2 Eurooppalaiset hyvinvointivaltiotyytit ja maahanmuuttopolitiikka....	14
4 Maahanmuuttajien toimeentuloteemaan liittyvät kansainväliset tutkimukset.....	19
4.1 Maahanmuuttajien taloudellinen sopeutuminen Euroopassa.....	19
4.2 Maassaolon keston vaikutus tukitarpeeseen.....	20
4.3 Muut aikasidonnaiset tekijät.....	26
5 Yhteenveto	28
Lähteet	30

TIIVISTELMÄ

- Aiempi tutkimus on päätynyt osittain ristiriitaisiin näkemyksiin siitä, kuinka maassaoloaika vaikuttaa maahanmuuttajien sosiaalitarpeeseen. Tämän työpaperin tarkoituksena on tehdä yhteenvetoa aiheesta koskevasta tutkimuksesta.
- Toiset tutkimukset korostavat maassaoloajan merkittävää roolia tukitarvetta vähentävänä tekijänä. Kun työllisyys kotoutumisprosessin myötä paranee, sosiaalitukien tarve vastaavasti vähenee.
- Toisaalta joissakin tutkimuksissa maahanmuuttajien katsotaan maassaoloajan myötä sosiaalistuvan voimakkaammin myös tukijärjestelmän käyttöön, mikä lisää heidän tukien käyttöä ja voi johtaa suoranaiseen tukiriippuvuuteen.
- Tässä työpaperissa lähestytään aiheita nimenomaan pitkittäistutkimusten kautta, sillä aiemman tutkimuksen pohjalta on selvää, ettei pelkkä poikkileikkaustarkastelu riitä ilmiön kuvaamiseen. Myös maahanmuuton perusteen huomioiminen tutkimuksessa on tärkeää, sillä eri maahanmuuttajaryhmien välillä on suuria eroja tukien käytössä.
- Työpaperi on osa työn alla olevaa tutkimushanketta *Maahanmuuttajien ja valtaväestön toimeentulotukiasiakkuuksien seuranta Helsingissä vuodesta 2006 lukien*, jossa seurataan maahanmuuttajien taloudellista sopeutumista usean vuoden aikajänteellä.
- Työpaperi painottuu Pohjoismaihin, joiden keskeisinä yhdistävinä tekijöinä pidetään pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia sekä pyrkimystä monikulttuuriseen maahanmuuttopolitiikkaan. Tarkastelu on rajattu yksinomaan aikasidonnaisten tekijöiden vaikutusten tarkasteluun. Laajempi kirjallisuuskatsaus julkaistaan varsinaisen tutkimusraportin ohessa.

1 JOHDANTO

Maahanmuuttoon liittyvät ilmiöt ovat olleet Suomessa viime vuosina julkisen keskustelun ja valtavirta uutisoinnin aiheena varsin usein. Maahanmuutosta on vähitellen tullut myös yksi poliittisen keskustelun kuumista teemoista, mihin on osaltaan vaikuttanut huoli hyvinvointivaltion rahoituksesta. Keskustelu onkin painottunut erityisesti maahanmuuton taloudellisiin vaikutuksiin. Mielipiteet aiheesta jakautuvat jyrkästi: toisissa näkemyksissä korostuvat maahanmuuttajien mukanaan tuomat uhat – toisissa puolestaan mahdollisuudet.

Myös tieteellinen tutkimus on pyrkinyt selvittämään ovatko maahanmuuttajat yhteiskunnalle hyöty vai rasite. Tehtävä ei kuitenkaan ole ollut helppo, sillä kattavan kokonaiskuvan saamiseksi pelkän rahaliikenteen tarkastelun lisäksi on huomioitava myös itse kotoutumisprosessi. Tämä tarkoittaa sitä, että kenties tärkein asia, joka maahanmuuttajien kohdalla tulee ottaa mukaan tarkasteluun, on maassa vietetty aika. Tarkastelemalla ainoastaan viime aikoina Suomeen saapuneita maahanmuuttajia saa ilmiöstä eittämättä liian negatiivisen kuvan. Useissa suomalaisissa tutkimuksissa onkin todettu maahanmuuttajien työllisyysasteen nousevan ja sosiaaliturkitarpeen vastaavasti vähentyvän maassa vietettyjen vuosien lisääntyessä (esim. Forsander 2007; Linnanmäki-Koskela 2010; Sarvimäki 2010, 2011; Sarvimäki ym. 2014).

Siitä, millä lailla onnistunut maahanmuutto vaikuttaa kantaväestön työllisyyteen on esitetty varsin erilaisia näkemyksiä: maahanmuuton voidaan katsoa sekä lisäävän maan kansainvälistä kilpailukykyä ja tätä kautta luovan uusia työpaikkoja että toisaalta kiristävän kilpailua maan sisäisillä työmarkkinoilla. Kokoavasti voidaan kuitenkin kansainväliseen tutkimukseen nojaten todeta, että maahanmuuton vaikutukset kantaväestön työllisyyteen ja palkkatasoon ovat hyvin pieniä (Sarvimäki 2010). Vielä ei myöskään ole pystytty ottamaan mukaan laskuihin sitä hypoteettista hyötyä, jonka maahanmuuttajat työpanoksellaan tuovat yhteiskunnallemme tulevaisuudessa suurten ikäluokkien eläköitymisen saavuttaessa täyden mittansa. Väestöennusteen mukaan eläkeläisten määrä kasvaa 61 prosenttia vuoteen 2030 mennessä, jolloin 65 vuotta täyttäneitä on jo yli neljännes väestöstä (Tilastokeskus 2012a). Tällöin ainakin tietyillä aloilla, kuten sairaan- ja vanhushoidon puolella, tarvitaan mielellään jo Suomeen sopeutunutta ja kieltä ainakin auttavasti osaavaa työvoimaa paljon ja välittömästi. Maahanmuuttajat myös kerryttävät valtion tuloja verojen muodossa sekä kuluttajina luovat välillisesti lisää työpaikkoja.

Vaikka siis onnistunut sopeutuminen Suomeen hyödyttää maahanmuuttajan itsensä ohella myös suomalaista yhteiskuntaa, ei oman paikan löytäminen uudessa yhteiskunnassa kuitenkaan tapahdu automaattisesti. Henkilökohtaisten tekijöiden ohella maahanmuuttajien sopeutumiseen vaikuttaa suuresti myös kohdemaan kotouttamis- ja koulutuspolitiikka (Sarvimäki ym. 2014). Selvää on myös, että kulttuurillisesti etäämmällä olevista maista tulevat ryhmät tarvitsevat kulttuuriltaan samankaltaisemmista maista tulevia enemmän aikaa ja tukea sopeutuakseen uuteen maahan ja sen työmarkkinoille.

Tämä työpaperi luotaa teoreettista taustaa *Maassaolon keston vaikutus maahanmuuttajien taloudelliseen sopeutumiseen* -tutkimukselle, jonka tavoitteena on seurata vuonna 2006 toimeentulotukea saaneiden helsinkiläisten maahanmuuttajien toimeentuloa vuosien 2006–2011 ajan. Vertailuryhmänä toimivat vuonna 2006 toimeentulotukiasiakkaina olleet kantaväestön edustajat. Toimeentulotuen asiakkuuksien kestoa määrittelee koko väestön tasolla polarisaatio: vuonna 2012 reilu neljännes (28 %) asiakkaista oli pitkäaikaisasiakkaita, jotka olivat saaneet toimeentulotukea 10–12 kuukautta vuodessa. Toisaalta jopa 39 prosenttia oli erittäin lyhytaikaisia asiakkaita, joilla tuen saanti oli kestänyt vain 1–3 kuukautta (THL 2012). Valmisteilla olevassa tutkimuksessa selvitetään, miten Helsingissä asuvat maahanmuuttajat sijoittuvat vastaavassa tarkastelussa. Kyseisen ryhmän tutkiminen on tärkeää, sillä aiemman suomalaisen tutkimuksen mukaan maahanmuuttajat ovat olleet huomattavasti useammin toimeentulotuen saajina kuin valtaväestö (esim. Tervola & Verho 2013a). Suomessa ei kuitenkaan ole vielä tehty aluetason seurantaa, jotta voitaisiin sanoa miten kehitys kulkee esimerkiksi Helsingin seudulla.

Vaikka maassa vietetty aika on keskeinen komponentti tarkasteltaessa maahanmuuttajien tarvetta tukeutua maamme sosiaalihuoltojärjestelmään, aiemmat suomalaistutkimukset aiheesta ovat olleet pääosin kertaluonteisia poikkileikkauksia (esim. Linnanmäki 2009; Tervola & Verho 2013a ja b). Poikkileikkaustarkastelu ei kuitenkaan ole varsinkaan maahanmuuttajien kohdalla ilmiön ymmärtämisen kannalta riittävä tarkastelutaso, sillä maassaoloaika vaikuttaa merkittävästi sosiaalitulokien käyttöön. Työn alla olevan pitkittäistutkimuksen tavoitteena onkin tutkia, onko helsinkiläisten maahanmuuttajien tuensaanti tilapäistä, jatkuvaa vai toistuvaa, sekä tarkastella mahdollisia muutoksia asiakkaana olevan maahanmuuttajan elämäntilanteessa. Pelkän kuvailemisen sijaan pyritään myös kartoittamaan niitä tekijöitä, jotka selittävät toimeentulotuen käyttöä kansalaisuuden ja maahanmuuton perusteen sekä toimeentulotukiasiakkuuden laadun mukaan muodostetuissa asiakasryhmissä.

Tarkastelen tässä työpaperissa sitä, mistä kotoutumisessa oikeastaan on kyse. Sen jälkeen käsittelen maahanmuuttajien integroitumista Suomen kontekstissa. Seuraavaksi siirryn pohjoismaisen hyvinvointivaltioproblematiikan ja maahanmuuttopolitiikan välisen suhteen tarkasteluun. Lopuksi esittelen aihepiiriä koskevaa kansainvälistä tutkimusta painopisteen ollessa etenkin pohjoismaisessa tutkimuksessa. Työpaperi keskittyy yksinomaan aikasidonnaisten tekijöiden rooliin maahanmuuttajien taloudellisen toimeentulon tarkastelussa.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

2.1 Kuka on maahanmuuttaja?

Kotoutumisen edistämiseen tähtävään lain (1386/2010) mukaan *maahanmuuttaja* on Suomeen muuttanut henkilö, joka oleskelee maassa muuta kuin matkailua tai siihen verrattavaa lyhytaikaista oleskelua varten myönnetyllä luvalla tai jonka oleskeluoikeus on rekisteröity tai jolle on myönnetty oleskelukortti. Maahanmuutto voi tapahtua usein eri perustein, mistä syystä se jaetaan edelleen opiskeluun ja työntekoon, paluumuuttoon, humanitaarisiin syihin (pakolaiset sekä turvapaikan hakijat) sekä perhesiteeseen perustuvaan maahanmuuttoon.

Pakolaiseksi määritellään henkilö, joka saapuu Suomeen kiintiöpakolaisena tai itsenäisenä turvapaikanhakijana. Vuonna 2012 Helsinki vastaanotti neljäsosan kaikista kyseisenä vuonna Suomeen tulleista (1431) pakolaisista (Helsingin kaupungin tietokeskus 2013). Lisäksi suuri osa Suomeen saapuneista henkilöistä on *paluumuuttajia*, jotka palaavat Suomeen jaetun etnisyyden perusteella. Esimerkiksi inkerinsuomalaisia paluumuuttajia ja heidän perheenjäseniään on palannut Suomeen suuria määriä (noin 30 000) vuosina 1990–2011 (Maahanmuuttovirasto 2011). Inkerinsuomalaiset muodostavatkin yhdessä muiden venäjää äidinkielenään puhuvien maahanmuuttajien kanssa suurimman (66 379) vieraskielisen ryhmän Suomessa (Tilastokeskus 2014a).

Edellisten lisäksi Suomeen saapuu yhä enemmän myös *työperusteisia maahanmuuttajia*, jotka tulevat tänne joko ekspatriaatteina valmiiseen työpaikkaan tai itsenäiseen työnhakuun. Työperusteisista maahanmuuttajista ekspatriaateilla on siinä mielessä edullinen asema muihin muuttajaryhmiin nähden, että heillä on usein lähtömaassaan takanaan myös ulkomaankomennukselle lähettävän organisaation tuki. Oma-aloitteisilla ulkomaalaistaustaisilla työntekijöillä sen sijaan puuttuu usein työorganisaation tuki niin lähtömaassa kuin uudessa kotimaassakin (Yijälä 2012; Yijälä, Likki, Stein, Jasinskaja-Lahti 2009). Yllä kuvattujen maahanmuuttajaryhmien lisäksi todettakoon, että myös paperittomien maahanmuuttajien määrä Suomessa on kasvussa.

Maahanmuuttajataustaista henkilöä voidaan tarkastella usein eri tavoin. Tutkijat ja tilastoammattilaiset käyttävät maahanmuuttajan määreenä vaihtelevasti niin tämän äidinkieltä, syntymämaata kuin kansalaisuuttakin (tai näiden yhdistelmiä). Etenkin kansalaisuuden kohdalla on kuitenkin se ongelma, että kansalaisuus usein muuttuu jossain vaiheessa pysyvää maahanmuuttoa – näin erityisesti pakolaisilla – ja henkilö putoaa siten virheellisesti ulos tarkasteltavien joukosta. Tutkijan tehtäväksi jää myös määrittää, kuinka kauan uuden maan kansalaisuuden saamisen jälkeen maahanmuuttajan status säilyy – onko esimerkiksi yli 20 vuotta maassa ollut henkilö vielä maahanmuuttaja? Saadut tutkimustulokset vaihtelevatkin usein huomattavasti riippuen siitä, miten maahanmuuttaja kulloinkin on määritelty.

2.2 Suomen verrattain lyhyt maahanmuuttohistoria

Suomi oli historiallisesti tarkasteltuna hyvin pitkään maastamuuttomaa. Suomalaisien muutossa on, pienempien muuttotrendien lisäksi, havaittavissa kaksi pääsuuntausta: Ennen toista maailmansotaa suomalaisia lähti huomattava määrä Pohjois-Amerikkaan. Sodan jälkeen puolestaan lähes 80 prosenttia maastamuuttosta suuntautui Ruotsiin.

Maahanmuutto sen sijaan on Suomessa varsin uusi ilmiö. Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrä oli maassamme käytännössä täysin mitätön aina 1980-luvun loppuun saakka, jolloin tänne alettiin Lähi-idän ja Somalian kriisien myötä vastaanottaa 500–1000 pakolaista vuodessa (Hämäläinen ym. 2005). Pakolaisten ohella Suomeen saapui myös omatoimisesti tulevia turvapaikanhakijoita. Aina vuoteen 1990 asti Suomeen muuttavien joukko koostui kuitenkin lähinnä Ruotsista palaavista Suomen kansalaisista ja suomalaisten aviopuolisoista (Forsander 2002).

1990-luvun alussa tilanne kuitenkin muuttui. Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena käynnistyneen etnisen paluumuuton myötä Suomesta tuli muuttovoittomaa, toisin sanoen ihmisiä tuli Suomeen enemmän kuin täältä lähti maailmalle. Samoihin aikoihin Suomeen alkoi virrata myös muita etnisesti suomalaisia, jotka olivat aikoinaan lähteneet muun muassa Amerikkaan. Lisäksi Suomeen tuli enenevässä määrin myös turvapaikanhakijoita etenkin entisestä Jugoslaviasta, Somaliasta, Iranista ja Irakista.

1990-luvun puolivälin jälkeen myös Euroopan unionin alueelta on muuttanut huomattava määrä ihmisiä Suomeen. Esimerkiksi vuonna 2012 yhteensä 16 340 ihmistä muutti Suomeen EU:n alueelta. Kun samana vuonna ainoastaan 8 710 suomalaista muutti EU:n alueelle, sai Suomi pelkästään EU-maista muuttovoittoa 7 630 henkilöä. (Tilastokeskus 2012b.)

Nykyisin Suomeen suuntautuukin lisääntyvässä määrin puhtaasti työperusteista maahanmuuttoa etenkin EU-maista mutta myös kauempaa. Vuoden 2013 väkiluvun kasvusta jopa 90 prosenttia muodostui vieraskielisistä henkilöistä (Tilastokeskus 2014b). Suomeen muuton yleisimmät syyt ovat avioituminen, työ ja opiskelu. Vain noin seitsemäsosa Suomeen myönnetyistä oleskeluluvista kuuluu turvapaikanhakijoille, kiintiöpakolaisille tai heidän perheenjäsenilleen. (Pakolaisneuvonta ry 2014.)

Muita kuin kotimaisia kieliä äidinkielenään puhuvien osuus väestöstä on pääkaupunkiseudulla selvästi suurempi kuin koko maassa keskimäärin. Vuonna 2013 Helsingin väestöstä (612 664 henkeä) 12,8 prosenttia (78 469 henkeä) oli muita kuin suomen, ruotsin tai saamen kieltä puhuvia (Helsingin kaupungin tietokeskus 2014). Koko maassa vastaava osuus oli 5,3 prosenttia (Tilastokeskus 2013). Kuten koko maassa myös Helsingissä kolme suurinta maahanmuuttajaryhmää ovat venäjän (21 % kaikista Helsingin vieraskielisistä), viron (14 %) ja somalin kieltä (10 %) äidinkielenään puhuvat (Helsingin kaupungin tietokeskus 2014).

2.3 Maahanmuuttajien integroituminen Suomeen

Maahanmuuttajien integroitumista uuteen kotimaahan on tutkittu paljon niin Suomessa kuin maailmalla yleensäkin ja aiheesta on saatavilla valtava määrä tietoa useista eri näkökulmista tarkasteltuna. Suomessa integraation käsite on käännetty *kotoutumiseksi*. Prosessista, jolla maahanmuuttaja pyritään integroimaan yhteiskuntaan, käytetään *kotouttamisen* käsitettä.

Kotouttamislaisa (1386/2010) kotoutuminen ja kotouttaminen on määritelty seuraavasti. Kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen tuetaan. Kotouttaminen on puolestaan määritelty kotoutumisen monialaiseksi edistämiseksi ja tukemiseksi viranomaisten ja muiden tahojen toteuttamien toimenpiteiden ja tarjoamien palveluiden avulla.

Kotoutumisprosessin tarkastelu sopeutumista kuvaavien ulottuvuuksien kautta

Kotoutumista voidaan tarkastella prosessina, joka johtaa uuteen kulttuuriin sopeutumisessa vaadittaviin muutoksiin yksilössä. Näitä muutoksia puolestaan voidaan hahmottaa erityyppisten sopeutumisulottuvuuksien kautta. Akkulturaatiokirjallisuudessa erotetaan yleisesti toisistaan ainakin psykologinen ja sosiokulttuurinen sopeutuminen (Berry 1997; Ward & Kennedy 1993). Psykologisella sopeutumisella viitataan psykologiseen ja emotionaaliseen hyvinvointiin ja tyytyväisyyteen, ja sitä mitataan pyytämällä ihmisiä arvioimaan yleistä vointiaan, elämän tyytyväisyyttään ja terveyttään.

Sosiokulttuurinen sopeutuminen puolestaan perustuu kulttuurin oppimisen lähestymistapaan, joka korostaa sellaisten sosiaalisten taitojen oppimista, joita yksilö tarvitsee sopiakseen kantaväestön joukkoon ja pystyäkseen solmimaan suhteita uudessa kulttuurisessa kontekstissa (Ward 2001; Rudmin 2009). Sosiokulttuurisen sopeutumisen indikaattoreina pidetään yleensä yksilön arviota siitä, kuinka hyvin tämä pärjää erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa uudessa ympäristössään. Toisin kuin psykologisen sopeutumisen, joka noudattelee U-käyrää (eli alun niin sanottua euforiavaihetta seuraa selvä psyykkisen hyvinvoinnin notkahdus, joka palautuu lähtötasolleen hiljalleen maassaoloajan kuluessa), sosiokulttuurinen sopeutuminen kasvaa lineaarisesti maassaoloajan pidentyessä (Berry 1997).

Etenkin ekspatriaattikirjallisuudessa erotetaan usein edellisistä omaksi ulottuvuudekseen myös työsopeutuminen (Aycan 1997a; Black & Stephens 1989), jolla viitataan työssä suoriutumiseen ja asenteisiin. Työsopeutumisen indikaattoreina toimii yleensä työtehtävissä suoriutuminen, organisaatioon samastuminen ja sitoutuminen, työtyytyväisyys ja irtisanoutumisaikomukset. (esim. Aycan 1997 a ja b; Yijälä, Jasinskaja-Lahti, Likki & Stein 2012). Työsopeutumiseen läheisesti yhteydessä on taloudellinen sopeutuminen (Aycan & Berry 1996). Taloudellisen sopeutumisen indikaattorina toimii yksilön palkkataso ja tämän oma arvio taloudellisten tavoitteidensa saavuttamisesta uudessa maassa. Taloustieteessä taloudellista

sopeutumista on tutkittu eniten tarkastelemalla niin kutsuttua tuloassimilaatiota (earnings assimilation), eli maahanmuuttajan ja kantaväestön tulotasoissa olevan eron kaventumista maassaolon pidentyessä (esim. Longva & Rauum 2002).

Maahanmuuttajien taloudellisen sopeutumisen tutkiminen on tärkeää siitä syystä, että useissa aiemmissa tutkimuksissa on osoitettu eri sopeutumisen ulottuvuuksien olevan yhteydessä toisiinsa. On myös viitteitä siitä, että maahanmuuttajien taloudellinen sopeutuminen ennustaa muita edellä esitettyjä sopeutumisen ulottuvuuksia. Esimerkiksi työttömyyden pitkittymisen on lukuisissa tutkimuksissa raportoitu vaikuttavan negatiivisesti maahanmuuttajan ja hänen perheenjäsentensä hyvinvointiin (psykologinen sopeutuminen) sekä uuteen maahan asettumiseen (sosiokulttuurinen sopeutuminen) (Pernice, Trlin, Henderson, North & Skinner 2009). Myös maahanmuuttajien työsopeutumisen on huomattu olevan yhteydessä sekä heidän psykologiseen (Searle & Ward 1990; Stening & Hammer 1992) että sosiokulttuuriseen sopeutumiseensa (Gрегersen & Black 1992).

Yhteydet voivat kulkea kuitenkin myös toisin päin. Suomessa tehdyissä tutkimuksissa myös sosiokulttuurisen sopeutumisen on raportoitu ennustavan sosioekonomista ja psykologista sopeutumista (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2012; Jasinskaja-Lahti 2008). Kanadassa Aycan ja Berry (1996) puolestaan havaitsivat, että työttömyyden ohella myös muun tyyppisillä työelämässä koetuilla vastoinkäymisillä, kuten statuksen alenemisella ja vajaatyöllisyydellä (eli töitä on liian vähän tai ollaan liian päteviä siihen työhön jota tehdään), oli negatiivinen vaikutus sekä maahanmuuttajien hyvinvointiin että edelleen heidän psykologiseen, sosiokulttuuriseen ja taloudelliseen sopeutumiseensa. Kaiken kaikkiaan nämä tulokset korostavat taloudellisen- ja työsopeutumisen roolia osana kokonaisvaltaista sopeutumista uuteen maahan.

Tässä työpaperissa painopiste on nimenomaan maahanmuuttajien taloudellisessa sopeutumisessa. Valmisteilla olevassa tutkimuksessa taloudellisen sopeutumisen indikaattoreina tullaan käyttämään palkkatason (eli hyvä palkka indikoi parempaa sopeutumista; esim. Aycan & Berry 1996) sijaan toimeentulotuen tarvetta: mitä enemmän yksilö joutuu tukeutumaan sosiaalitukiin, sitä heikompaa on hänen taloudellinen sopeutumisensa. Oletusarvoisesti tuen tarve sekä määrällisesti että keston kautta tarkasteltuna vähenee maassaolovuosien lisääntyessä, eli taloudellisen sopeutumisen lisääntyessä.

Useissa maissa toimeentulotuen käyttöön yleensäkin liittyy negatiivisia asenteita ja toimeentulotuen käyttäjät usein stigmatisoidaan. Kantaväestön kielteinen asennoituminen toimeentulonsa kanssa kamppailevaan maahanmuuttajaan saattaa hankaloittaa edelleen maahanmuuttajan identiteetin ja positiivisen minä-käsityksen ylläpitämistä, joka jo ennestään voi olla haasteellista maan vaihdosta johtuvan statuksen alenemisen takia (Aycan & Berry 1996). Tällä saattaa edelleen olla kauaskantoisia negatiivisia seurauksia yksilön mielenterveyden kannalta. On myös todisteita siitä, että henkisten, taloudellisten ja sosiaalisten ongelmien lisäksi työttömyys tai vajaatyöllisyys voi aiheuttaa maahanmuuttajassa syvälle juurtunutta tyytymättömyyttä ja katkeroitumista vastaanottavaa maata kohtaan (Levecque, Lodewyckx & Vranken 2007).

Taloustieteessä kotoutumisen taloudellisen sopeutumisen ulottuvuutta on mitattu vertaamalla maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa tai sosiaaliturvan käyttöä (ks. esim. Sarvimäki 2010; 2011) taustaominaisuuksiltaan vertailukelpoiseen kantaväestöön (Tervola & Verho, 2013a). Kattavimman kuvan ilmiöstä saakin yhdistämällä nämä kaksi näkökulmaa samaan pitkittäistutkimukseen (esim. Lynn 2009). Suomessa maahanmuuttajien integroitumista työmarkkinoille on tutkittu pitkittäisasetelmaa hyödyntämällä melko paljon (esim. Forsander 2007; Hämäläinen ym. 2005; Linnanmäki-Koskela 2010; Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006; Sarvimäki 2010; 2011). Maahanmuuttajien sosiaaliturvan käyttöä kartoittavaa pitkittäistutkimustaan sijaan löytyy huomattavasti vähemmän. Helsingiläisten maahanmuuttajien toimeentulotarvetta käsittelevää pitkittäistutkimusta ei ole aiemmin tehty.

Kotoutumisen tukeminen

Kuinka kotoutumista sitten käytännössä Suomessa tuetaan? Viranomaistahojen puolelta kotouttamislain tavoitteiden onnistunut edistäminen tarkoittaa sitä, että maahanmuuttajille tarjotaan välineet omaehtoiseen toimintaan suomalaisessa yhteiskunnassa (Eronen ym. 2014).

Vuoden 2011 syyskuussa tuli voimaan uusi kotoutumisen edistämistä koskeva laki, jonka piiriin kuuluvat kaikki maahanmuuttajat (Eronen ym. 2014). On kuitenkin selvää, että Suomessa toimiviin yrityksiin palkattujen ekspatriaattien kotoutuminen ja toimeentulo uudessa maassa koostuvat hyvin toisen tyyppisistä aineksista kuin esimerkiksi työttöminä työnhakijoina tai pakolaisina tänne tulleiden henkilöiden toimeentulo. Valtion ja asuinkunnan tehtävänä onkin huolehtia myös jälkimmäisen ryhmän kotoutumisen edistämisestä sekä riittävästä vähimmäistoimeentulosta. Taloudellisen tuen ohella maahanmuuttajille on esimerkiksi tarjottava neuvontaa ja erilaisia palveluja, jotka auttavat heitä integroitumisessa yhteiskuntaan ja työelämään.

Kotoutumislain mukaan maahanmuuttajalla on myös oikeus alkukartoitukseen, jossa selvitetään onko hänelle tarpeellista tehdä niin kutsuttu *kotoutumissuunnitelma*. Kotoutumissuunnitelmassa sovitaan tarpeellisista kotoutumista tukevista toimenpiteistä ja työllistymistä edistävästä palveluista kuten kotoutumiskoulutuksesta ja omaehtoisesta opiskelusta. Suunnitelma tulee tehdä kolmen vuoden sisällä oleskeluluvan saamisesta. Mikäli maahanmuuttaja on työtön, mutta tähtäimessä on työnteko ja/tai opiskeleminen, suunnitelma laaditaan yhteistyössä maahanmuuttajan kotikunnan ja työ- ja elinkeinotoimiston kanssa (kuvio 1). Kotoutumissuunnitelma laaditaan kerrallaan enintään vuodeksi ja sen enimmäiskesto on kolme vuotta. Suunnitelmaa voidaan kuitenkin tilanteen näin vaatiessa jatkaa vielä maksimissaan kaksi vuotta. (Kela 2014; lisää kotoutumissuunnitelmasta esim. Eronen ym. 2014; Työ- ja elinkeinoministeriö 2014.)

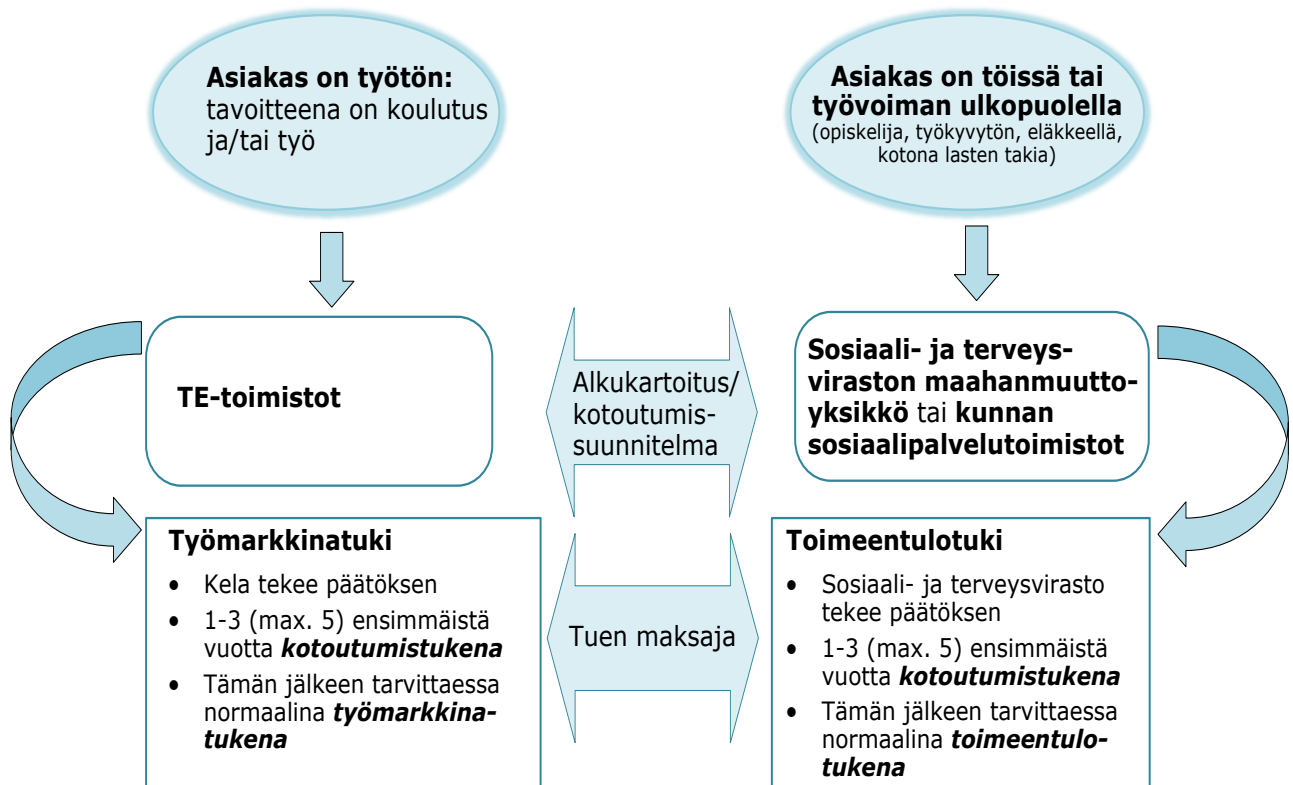
Sellaisilla maahanmuuttajilla, joilla kotoutumissuunnitelma on, työmarkkinatuki maksetaan kotoutumistukena. Kotoutumistuen tarkoitus on auttaa maahanmuuttajaa alkuun uudessa maassa. Kotoutumistuki määräytyy samoin perustein ja on samansuuruinen kuin tavallinen työmarkkinatuki. Mikäli suunnitelman kohteena

oleva henkilö kieltäytyy noudattamasta kotoutumissuunnitelmassa sovittuja toimenpiteitä, työ- ja elinkeinotoimisto voi rajoittaa hänen oikeuttaan kotoutumistukeen.

Sarvimäen ja Hämäläisen (2014) kotoutumissuunnitelman vaikutuksia arvioineen tutkimuksen tulokset osoittivat kotoutumissuunnitelman laatimisen kasvattaneen maahanmuuttajien keskimääräisiä palkka- ja yrittäjätuloja kymmenen vuoden seurantajakson aikana 47 prosenttia enemmän kuin vertailun kohteena olleilla maahanmuuttajilla, joilla tätä suunnitelmaa ei ollut. Tämä tarkoittaa keskimäärin 20 000 euroa suurempia tuloja kymmenen vuoden aikana kotouttamissuunnitelmaan sitoutuneilla maahanmuuttajilla. Samalla suunnitelman tehneiden maahanmuuttajien saamien sosiaalietuuksien määrät laskivat selvästi. (Sarvimäki & Hämäläinen 2014.)

Vuoden 2013 lopussa yhteensä 2 260 maahanmuuttajataustaista henkilöä sai Helsingissä Kela:n kotoutumistukea. Koko vuoden aikana tätä tukea sai yhteensä 3 765 henkilöä. (Kelasto 2014.) Kotoutumistuen lisäksi Kela maksaa normaalia työmarkkinatukea sellaisille maahanmuuttajataustaisille työttömille työnhakijoille, jotka eivät kuulu kotoutumistuen piiriin tai jotka ovat jo saaneet kotoutumistukea edellä mainitun ajan.

Kuvio 1. Alkukartoituksesta ja kotoutumissuunnitelmasta vastaavat sekä kotoutumistukea maksavat tahot

Maahanmuuttajat ja toimeentulotuki

Mikäli maahanmuuttaja ei esimerkiksi iän, työkyvyttömyyden, opiskelun, lasten hoidon tai työnteon vuoksi pysty rekisteröitymään työttömäksi työnhakijaksi, voi hän kuitenkin olla oikeutettu saamaan kotoutumistukea ja myöhemmin tarvittaessa toimeentulotukea (kuvio 1). Tällöin tuki tulee sosiaali- ja terveysvirastosta ja se vastaa normaalia toimeentulotukea, jota maahanmuuttajat saavat samoin perustein kuin valtaväestökin.

Toimeentulotuki muodostuu perustoimeentulotuesta, täydentävästä toimeentulotuesta ja ehkäisevästä toimeentulotuesta. Kotitalouden kaikki etuudet (esim. työttömyysturva tai sairauspäiväraha) vähentävät täysimääräisesti toimeentulotuen määrää, mutta ansiotuloista jätetään aina 20 prosenttia (korkeintaan 150 euroa) kannustusmielessä asiakkaalle hyödyksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014.) Tuen määrään vaikuttaa myös kotitalouden koko ja rakenne. Vuoden 2013 lopussa yhteensä 3350 henkilöä sai Helsingissä sosiaali- ja terveysviraston kotoutumistukea (vrt. toimeentulotuki) (Helsingin sosiaali- ja terveysvirasto 2014). Lisäksi huomattavasti useampi maahanmuuttaja sai perustoimeentulotukea.

Maahanmuuttajat tulevat toimeentulotuen piiriin lähinnä kahdesta syystä. Ensinnäkin, maahanmuuttajien työttömyysaste on koko väestön tasolla tarkasteltuna huomattavasti korkeampi kuin valtaväestön: jopa 22,7 prosenttia vieraskielisistä oli työttöminä alkuvuodesta 2012 (vrt. valtaväestön 9,6 prosenttia) (Sisäasiainministeriö 2014). Toiseksi, maahanmuuttajien palkkataso on valtaväestön palkkatasoa huomattavasti alhaisempi (esim. Sarvimäki 2011), eivätkä ansiotulot täten riitä aina toimeentuloon. Osittain tämä johtuu maahanmuuttajille tyypillisistä, heikommin palkatuista työtehtävistä. On myös esitetty, että matalampi palkkataso johtuisi siitä, että maahanmuuttajat saavat nk. ulkomaalaispalkkaa, joka on kantaväestön ansiotuloja heikompaa (Forsander 2002, 197). Kansainvälisissä tutkimuksissa on lisäksi raportoitu muuton syyn vaikuttavan taloudelliseen sopeutumiseen ja tätä kautta kotoutumisen onnistumiseen laajemminkin. Esimerkiksi pakolaisena maahan tulleilla saattaa olla vaikeampaa löytää työpaikka kuin OECD-maista tulleilla (esim. Hansen & Lofstrom 2011; Sarvimäki 2010; Tervola & Verho 2013a).

Vuonna 2007 toimeentulotuen piirissä oli suomen- ja ruotsinkielisistä helsinkiläistalouksista 10 prosenttia. Vastaava luku vieraskielisten talouksien kohdalla oli 27 prosenttia. Muunkielisen väestön osuus toimeentulotuen asiakkaista oli yli 20 prosenttia, mikä suhteutettuna heidän määräänsä Helsingissä (8,2 %) on huomattavan suuri. (Linnanmäki 2009; ks. myös Tervola & Verho 2013a.) Mikäli toimeentulotuen käyttö mielletään kotoutumisen indikaattoriksi, on huolestuttavaa, että yli neljännes maahanmuuttajatalouksista elää köyhyysrajan alapuolella. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että varsin usein maahanmuuttajatalouksissa joudutaan läpikäymään muuton itsensä mukanaan tuomien haasteiden lisäksi myös jatkuvaa huolta siitä, kuinka rahat riittävät perheen välttämättömiin menoihin.

Vaikka maahanmuutosta koituukin Suomelle kuluja, on kuitenkin syytä pitää mielessä myös maahanmuuton hyödyt. Maahanmuuttajat ovat yleensä valtaväestöä nuorempia, mikä vaikuttaa positiivisesti erityisesti Euroopan maiden vanhenevaan väestörakenteeseen. Eurooppalaiset työntekijät ovat perinteisesti paikallaan pysy-

vää väkeä. Maahanmuuttajat voivatkin hyödyttää isäntämaataan juuri paremman liikkuvuutensa kautta eli muuttamalla työvoimapulasta kärsiville alueille tasapainottaen näin maan taloutta (De Giorgi & Pellizzari 2006). Heitä tarvitaan työmarkkinoilla muun muassa hoitoalalla ja monissa muissa työtehtävissä, joihin on vaikea löytää suomalaista työvoimaa. Lisäksi kansainväliset huippuosajat vaikuttavat isäntämaansa kilpailukykyyn maailmalla (Nannestad 2007; Zimmermann 1995, 46.) Maahanmuuttajat ovat myös palveluiden käyttäjiä ja erilaisten hyödykkeiden kuluttajia, lisäten tätä kautta koko väestön tuloja ja luoden heille uusia työpaikkoja (Borjas 1999a, 87–88).

3 EUROOPPALAISET HYVINVOINTI- VALTIOT JA MAAHANMUUTTO

3.1 Euroopan maahanmuuttohistoria pähkinänkuoressa

Eurooppalaisen maahanmuuton historia voidaan Zimmermannin (1995) mukaan jakaa neljään periodiin. Sodanjälkeinen sopeutumisen ja dekolonisaation periodi oli vuosina 1945–1960, jolloin suuri joukko ihmisiä siirtyi Itä-Euroopasta ja Euroopan maiden entisistä siirtomaista uusille asuinalueille etenkin Länsi-Saksaan, Iso-Britanniaan, Ranskaan, Belgiaan ja Hollantiin. Toisen periodin aikana, vuosina 1955–1973, Euroopassa harjoitettiin kysyntäperusteista maahanmuuttopolitiikkaa vallitsevan työvoimapulan paikkaamiseksi. Varsinkin Etelä-Euroopasta muutettiin tuolloin työn perässä pohjoiseen, erityisesti Saksaan niin kutsutuiksi vierastyöläisiksi. Työperusteisia maahanmuuttajia tuli myös valtamerien takaa suuntautuen erityisesti Englantiin ja Hollantiin. Euroopan ulkopuolelta tulleet työntekijät olivatkin vahvasti mukana luomassa toisen maailmansodan jälkeisen Euroopan taloudellista kasvua. Kolmas periodi keskittyy vuosiin 1974–1988, jolloin maahanmuuttoa ensimmäisen öljykriisin jälkeen rajoitettiin voimakkaasti koko Euroopassa. Rajoitukset eivät kuitenkaan koskeneet perheperusteista eikä humanitääristä maahanmuuttoa. Neljäs periodi, joka alkoi noin 1988, liittyi vahvasti sosialistisen järjestelmän kaatumista seuranneeseen paluumuuttoon idästä länteen – etenkin Saksaan – ja humanitäärisen maahanmuuttoon. (Zimmermann, 1995.)

Sittemmin muuttovirrat ovat monimuotoistuneet eikä edellä kuvatun tapaisia muuttovirtauksia pystytä enää erottamaan toisistaan yhtä selkeästi. Pääpiirteittään muuttoliike kulkee nykyisin kehittyvistä kehittyneisiin maihin ja maahanmuuttajat muodostavatkin noin 10 prosenttia OECD-maiden väestöstä. Vastaanottavat maat voidaan jakaa karkeasti kahteen pääkategoriaan maahanmuuttajien pääasiallisen muuttosynyn mukaisesti. Niin kutsutut uudet isäntämaat Portugali, Espanja, Italia ja Suomi, sekä Tanska ja Iso-Britannia vastaanottavat pääosin työperusteisia maahanmuuttajia. Traditionaalisempien maahanmuuttomaiden Ranskan ja Saksan ohella myös Ruotsi ja Norja vastaanottavat pääosin pakolaisena tai perheen yhdistämisen takia maahan tulevia henkilöitä. (ks. Euroopan maiden maahanmuuttovirroista tarkemmin esim. Mouhoud & Oudinet 2010.)

Kotimaataan vaihtavien ihmisten edustamien kansalaisuuksien kirjo on laajentunut merkittävästi. Maahanmuuttajat ovat usein myös aiempaa paremmin koulutettuja ja – toisin kuin aiemmin – puolet muuttajista on naisia. (Mouhoud & Oudinet 2010.) Myös maahanmuuttajien motiivit vaihtelevat: kun EU:n sisäistä maahanmuuttoa ohjaavat usein työperäiset seikat, on EU:n ulkopuolelta tulevien muutto usein spekulatiivisempaa eikä työpaikasta vielä muuttovaiheessa usein ole tietoa. Tätä myötä myös täysin uudentyyppisiä maahanmuuttokategorioita on syntynyt esimerkiksi alun perin vain lyhytkestoiseksi suunnitellun, niin kutsutun väliaikaisen maahanmuuton (temporary migration) venähtäessä ja muuttuessa pysyväksi.

Myös toistuva maahanmuutto (circular migration), jossa ensimmäistä maahanmuuttoa seuraa aina vähintään toinen maahanmuutto, on yleistynyt huomattavasti nykyajan kosmopoliittien, maailmankansalaisten, joukossa. Ilmiön yhtä muotoa voidaan kuvata tapahtumaketjulla, jossa muutetaan Euroopan ulkopuolelta ensin sellaiseen Euroopan maahan, jonne on helpompi päästä (eli perifeeriseen kauttakulkumaahan), ja myöhemmin jatketaan tästä eteenpäin varsinaiseen kohdemaahan. Niin sanotut reunamaat – kuten Espanja ja Kreikka, mutta myös Suomi – puolestaan hyödyntävät tämän tyyppisiä maahanmuuttajia, jotka ovat valmiit tekemään mitä tahansa työtä saadakseen kulkuluvan EU:n alueelle, tasapainottaakseen työmarkkinoita. Toistuva maahanmuutto kattaa jopa 10 prosenttia EU:n sisäisestä maahanmuutosta. (Mouhoud & Oudinet 2010.) EU:n jäsenvaltioiden laajenemisen myötä myös EU:n sisäinen maahanmuutto on lisääntynyt, kattaen nykyisin yli kolmasosan koko EU alueen muuttovirroista.

3.2 Eurooppalaiset hyvinvointivaltiotyypit ja maahanmuuttopolitiikka

Useissa Yhdysvalloissa sekä Euroopassa tehdyissä tutkimuksissa on huomattu, että kattava sosiaaliturvajärjestelmä toimii vetotekijänä maahanmuuttajien valitessa tulevaa kotimaataan: parempia sosiaalietuja tarjoaviin maihin muuttaa enemmän väkeä (esim. De Giorgi & Pellizzari 2006; Borjas 1999b; McKinnish 2005). Pohjoismaissa on maailman kattavin sosiaaliturvajärjestelmä. Esimerkiksi Suomessa sosiaalinen turvaverkosto alkoi laajentua voimakkaasti jo 1960- ja 1970-luvuilta lähtien. Nykyiset maahanmuuttovirrat ovatkin luoneet paineita eurooppalaiselle ja etenkin pohjoismaiselle hyvinvointivaltiojärjestelmälle (De Giorgi & Pellizzari 2006).

Mikä on hyvinvointivaltio?

Euroopan tilanteesta puhuttaessa on aiheellista ensin kuvata lyhyesti millaisia hyvinvointijärjestelmiä ylipäätään on olemassa. Hyvinvointivaltion määrittely ei kuitenkaan ole aivan yksinkertaista (ks. esim. Barr 2012, 7–8), sillä valtion rooli hyvinvoinnin turvaajana vaihtelee. Määrittelytavasta huolimatta länsimaiset kehittyneet valtiot määrittävät poikkeuksetta hyvinvointivaltioiksi tai -yhteiskunniksi, joista jälkimmäisen termin käyttö on yleistynyt viime vuosikymmeninä sen kansalaisten omaa vastuuta hyvinvointiyhteiskunnan osana korostavan painotuksen myötä (tässä työpaperissa ei kuitenkaan oteta kantaa siihen, kumpi termi on korrektimpi, vaan käytetään niitä synonyymeina). EU-valtioilla on kuitenkin keskenään hyvinkin erilaisia sosiaalihuoltokäytäntöjä liittyen erilaisista sosiaalituista koostuviin tulonsiirtoihin ja muihin etuisuuksiin kuten sairaanhoitoon, koulutukseen ja lasten sekä vanhusten huoltoon.

Esping-Andersenin (1990, 149) mukaan Euroopan maat voidaan jakaa kolmeen eri hyvinvointivaltiotyyppiin sen mukaan, nähdäänkö työvoima ja yksilö pelkkänä tuotantotekijänä vai vastustetaanko tällaista näkökulmaa liian esineellistävänä. Nämä ovat sosiaalidemokraattinen, liberaali sekä konservatiivinen hyvinvointivaltio. Pohjoismaat edustavat sosiaalidemokraattista hyvinvointivaltiotyyppiä,

jonka keskeinen periaate on universalismi eli yhdenvertainen kohtelu kaikkien yhteiskunnan kansalaisten ja vakinaisten asukkaiden kesken. Sosiaalidemokratistisissa hyvinvointivaltioissa yksilön esineellistämistä vältetään ja yksilöllä katsotaan olevan oikeus pystyä ylläpitämään toimeentuloaan myös silloin, kun tämä syystä tai toisesta on työmarkkinoiden ulkopuolella – perheasemastaan riippumatta. Yksilöiden markkinariippuvuuden vähentämiseksi pohjoismainen järjestelmä tukee kansalaisiaan tarjoamalla heille sosiaaliturvan ja erilaisia julkisia palveluja, joiden piiriin kuuluvat kaikki kansalaiset tasapuolisesti. (Esping-Andersen 1990.)

Anglosaksisen mallin mukaisissa, niin kutsutuissa liberaaleissa hyvinvointivaltioissa (esim. Iso-Britannia ja Irlanti, myös USA, Kanada ja Australia), tilanne puolestaan on päinvastainen: päävastuu toimeentulosta on yksilöllä itsellään. Näin ollen markkinat sanelevat pitkälti yksilön toimeentulon, mistä syystä työtä arvostetaan suuresti. Keskieurooppalaisen mallin mukaiset konservatiiviset hyvinvointivaltiot, kuten Ranska, Saksa, Sveitsi ja Itävalta, sijoittuvat puolestaan sosiaalidemokratistien ja liberaalisten hyvinvointivaltioiden välimaastoon. Nämä maat korostavat ydinperheen roolia hyvinvointirakenteiden ylläpitäjänä. (Esping-Andersen 1990.)

Pohjoismaiden maahanmuuttopolitiikka

EU:n jäsenvaltiot päättävät itse millaisia oikeuksia ne haluavat millekin maahanmuuttajaryhmälle antaa. Täten jäsenvaltioiden kesken on huomattavia eroja maahanmuuttopolitiikassa, joka määrittää ketkä saavat jäädä maahan asumaan ja miten maahanmuuttajat pyritään kotouttamaan. Nämä erot johtuvat pitkälti jäsenvaltioiden erilaisista tarpeista mitä tulee niiden taloudellisiin intresseihin. Pohjoiseurooppalainen hallintojärjestelmä pyrkii houkuttelemaan pääasiassa korkeasti koulutettua väkeä, mutta rajoitteista joustetaan tarpeen mukaan, mikäli vähemmän koulutetun työvoiman tarve kasvaa (Mouhoud & Oudinet 2010).

Akateemisessa kirjallisuudessa maiden käyttämät maahanmuuttostrategiat on perinteisesti jaettu kolmeen toisistaan poikkeavaan malliin. Eristämisellä (exclusion) viitataan strategiaan, jossa maahanmuuttajat eristetään omaksi ryhmäkseen (esim. Saksan turkkilaiset). Toinen strategia on sulauttaminen (assimilation), jota käytävissä maissa maahanmuuttajien odotetaan muuttuvan isäntämaan asukkaiden kaltaisiksi (esim. Ranska). Kolmas strategia on multikulturalismi, joka perustuu ajatukseen enemmistö- ja vähemmistöryhmien samanarvoisuudesta. Multikulttuurisessa strategiassa monimuotoisuutta arvostetaan ja maahanmuuttajien oman kulttuurin säilyttäminen nähdään arvokkaaksi ja sitä pyritään tukemaan. Strategian parhaimpana esimerkkinä toimii niin kutsuttu Kanadan malli eli monikulttuurinen integraatio (multicultural integration). Mallissa keskeistä on vastavuoroisuus – sekä maahanmuuttajat että isäntämaan kansalaiset joustavat ja kasvavat vuorovaikutteisesti. (Castles & Davidson 2000; Lahav 2004.) Kirjallisuudessa on kuitenkin esitetty, että kaikkien maiden maahanmuuttopolitiikat ovat läpikäyneet muutoksia eikä edellä mainittuja strategioita ei enää esiinny niiden prototyyppisessä muodossaan (Regout 2011).

Tässä tarkastelussa painopiste on siinä, miten maahanmuutto ilmiönä suhtautuu Pohjoismaiden sosiaalidemokraattiseen hyvinvointivaltiotyyppiin. Valinta on perusteltavissa sillä, että vaikka ensimmäiset maahanmuuttajat saapuivat Ruotsiin selvästi aiemmin kuin Norjaan, Tanskaan, ja etenkin Suomeen (ks. taulukko 1), ovat näiden samaan hyvinvointivaltiotyyppiin kuuluvien maiden kokemukset ja haasteet olleet melko samankaltaisia (Ugland 2014). Yleisesti ottaen voidaan tämän hyvinvointivaltiotyyppin kohdalla ajatella, että mitä vähemmän yksilön toimeentulo riippuu markkinoista, sitä enemmän korostuu yhteiskunnan vastuu kansalaistensa riittävän sosiaaliturvan ja peruspalvelujen saatavuuden turvaajana. Käytännössä tämä tarkoittaa myös selvästi suurempia sosiaalitukia kuin liberaaleissa ja konservatiivisissa hyvinvointivaltioissa. Toisin kuin esimerkiksi Saksassa ja Sveitsissä, joissa pitkäaikainen tukiriippuvuus voi vaikeuttaa pysyvän oleskeluluvan tai kansalaisuuden myöntämistä (Koopmans 2010), pohjoismaisen monikulttuurisuusideologian ytimessä on maahanmuuttajien tasavertaiset oikeudet hyvinvointivaltion järjestelyihin, kuten oikeus sosiaalitukiin ja -avustuksiin. Pohjoismaisen ideologian keskiössä on myös maahanmuuttajien oikeus oman kulttuurinsa säilyttämiseen.

Pohjoismaiden työmarkkinoiden palkkausjärjestelmä ja helppo pääsy sosiaalitukien piiriin ovat kuitenkin johtaneet siihen, että tulokkaat ovat asettaneet pohjoismaisen hyvinvointivaltion periaatteet koetukselle (esim. Brochmann & Grødem 2013). Tanskassa tilanteeseen on reagoitu ensimmäisenä. Muissa skandinaavisissa maissa ja Suomessa on puolestaan ollut liberaalimpi suhtautuminen etenkin maassa jo oleviin maahanmuuttajiin. Kaikissa neljässä maassa sekä maahanmuuttopolitiikkaa että maahanmuuttajien kotoutumista koskevia säännöksiä on kuitenkin rukattu huomattavasti 2000-luvulle tultaessa (ks. kattava teos aiheesta esim. Sainsbury 2012).

Skandinaavisissa maissa, jotka pyrkivät itsekkin yhdistämään hyvinvointivaltion ja monikulttuurisen ideologian periaatteita keskenään, on edellä mainittu Kanadan malli ollut huomattavan kiinnostuksen kohteella ja heijastunut selvästi näiden maiden tällä vuosituhanella tekemiin, maahanmuuttoa koskeviin poliittisiin linjauksiin. (Ugland 2014.) Maiden välillä on kuitenkin ollut huomattavia eroja siinä, miten Kanadan mallia on kussakin maassa sovellettu (taulukko 1).

Taulukko 1. Skandinaavisten maiden maahanmuuttohistoria ja -politiikka pähkinänkuoressa

Ruotsin maahanmuuttohistoria voidaan jakaa kolmeen eri periodiin. 1950- ja 1960-luku aina 1970-luvun ensimmäisiin vuosiin saakka olivat työperusteisen maahanmuuton aikakautta. Sadattuhannet maahanmuuttajat muista OECD-maista ja etenkin muista pohjoismaista muuttivat Ruotsiin taloudellisista syistä. Ruotsiin saapui myös pääosin hyvin koulutettuja pakolaisia itäisestä Euroopasta. Maahanmuuttajien työttömyys oli jopa vähäisempää kuin kantaväestön. Pian tämän jälkeen käynnistyi kuitenkin hyvin toisen tyyppinen jakso, jolloin rajoitetumman maahanmuuttopolitiikan seurauksena työperusteinen maahanmuutto lakkasi lähes kokonaan ja Ruotsiin alkoi saapua enenevässä määrin poliittisin perustein maahan tulevia pakolaisia lähinnä OECD:n ulkopuolisista maista. (Edin, LaLonde & Åslund ym. 2000; Hammarstedt & Sukhur 2007.) Vuonna 2008 maa kuitenkin yllättäen avautui uudelleen kaikentyyppiselle työperusteiselle maahanmuutolle esimerkiksi helpottamalla huomattavasti työlupaan vaadittavia käytäntöjä. Näin Ruotsiin pääsyn kriteerit muuttuivat huomattavasti liberaalimmiksi kuin muissa Pohjoismaissa, joissa työperusteinen maahanmuutto on pyritty ensisijaisesti rajaamaan koulutettuun työvoimaan (Emilsson 2014; Ugland 2014).

Viimeisen vuosikymmenen aikana kolmesta skandinaavisesta maasta juuri Ruotsi on säilyttänyt kaikkein avoimimman ja multikulttuurisuusmyönteisimmän käytännön myös mitä tulee eri kulttuuriryhmien oikeuksien tunnustamiseen ja kotouttamiseen. Toisin kuin Kanadan mallissa, kansalaisuuden saaminen ei edellytä ruotsin kielen osaamista. Muutenkin maassa suositaan ehdottomien pakotteiden sijaan maahanmuuttajien kannustamista erilaisiin vapaaehtoiisiin, kotoutumista edistäviin, ohjelmiin. Ruotsissa alettiin esimerkiksi vuodesta 2010 lähtien vaatia, että Ruotsissa asuvan, perheen yhdistämistä tahtovan henkilön, tulee voida osoittaa saavansa säännöllistä tuloa ja asuvansa vakituisessa osoitteessa. (Ugland 2014.) Mikäli nämä vaatimukset täyttyvät, kyseinen henkilö voidaan ”palkita” siten, että hän saa tuoda perheenjäseniään asumaan Ruotsiin (Ugland 2014; Ref. Borevi 2012,75).

Tanskan maahanmuuttohistoria on noudatellut osittain samaa kaavaa kuin Ruotsin: Työperusteinen maahanmuutto etenkin Turkista ja ent. Jugoslaviasta sekä muista Pohjoismaista dominoi Tanskaan suuntautuvaa maahanmuuttoa 1960-luvulta aina 1970-luvun alkupuolelle asti. Vuoden 1973 öljykriisin jälkeen painopiste siirtyi pakolaisperusteiseen muuttoon ja nk. vierastyöntekijöiden määrä tippui radikaalisti. (Husted, Nielsen, Rosholm & Smith 2001.) Toisin kuin Ruotsissa, vastaavaa uudelleenavautumista työperusteisille maahanmuuttajille ei kuitenkaan Tanskassa ole tapahtunut. Kaiken kaikkiaan ulkomaalaistaustaisten (maahanmuuttajat ja sellaiset jälkeläiset, joilla molemmat vanhemmat maahanmuuttajia) osuus väestöstä on hieman yli 11prosenttia (Statistics Denmark 2014).

Tanskassa siirryttiin vuoden 1998 integraatiolain myötä monikulttuurisuutta kannattavasta lähestymistavasta selkeästi assimilaatiivisempaan suuntaan. Samalla kun taloudellisen maahanmuuton perusteita lievennettiin, perhesideperusteisen muuton sääntöjä kiristettiin ja maahanmuuttajien sulautumista valtaväestöön alettiin edistää uusien säännösin. Näistä mainittakoon pakolliset kotouttamisohjelmat sekä sosiaaliturvien leikkaukset: kotouttamistuen määrää pienennettiin huomattavasti normaalia sosiaaliturkea pienemmäksi ja määrään vaikuttaa nykyisin myös maassaoloaika. Lisäksi pysyvän oleskeluluvan, pakolaisstatuksen ja Tanskan kansalaisuuden saamista vaikeutettiin huomattavasti. Vuonna 2010 Tanskassa aloitettiin myös pisteytykseen perustuva maahanmuuttokontrolli, joka Kanadan mallista poiketen laajennettiin koskemaan myös perheperusteisia maahanmuuttajia. (Ugland 2014.)

Norjan maahanmuuttopolitiikka on saanut alkunsa vuoden 1975 maahanmuuttajasääntelystä. Pääpiirteissään Norjan politiikka on 1970-luvulta lähtien noudatellut kahtalaista mallia, jonka pääpilareitit ovat maahanmuuton kontrollointi ja uusien tulokkaiden tehokas kotoutuminen. Maa on rajoittanut lähinnä matalasti koulutetun, etelästä tulevan työvoiman pääsyä maahan. Näin ollen, 1970-luvulta aina EU:n laajenemiseen 2004 asti, Norjan muuttovirta on muodostunut pääosin humanitäarisestä muutosta. Laajenemisen jälkeen maahan alkoi kuitenkin tulla selvästi enemmän työperusteista muuttoa EU:n uusista jäsenmaista Itä- ja Keski-Euroopasta ja nyttemmin näistä ryhmistä koostuukin maan pääasiallinen muuttovirtaus. (Brochmann & Grødem 2013.) Tällä hetkellä 15 prosenttia Norjan väestöstä on maahanmuuttajataustaisia (Statistics Norway 2014). Vaikka Norjan maahanmuuttajaväestöstä valtaosa on perheperusteista, myös Norjassa työperusteista maahanmuuttoa on viimeisen vuosikymmenen kuluessa pyritty lisäämään (Ugland 2014).

Myös Norjassa on haettu vaikutteita Kanadan mallista, vaikkakin Tanskaan verrattuna Norjassa on suhtauduttu selvästi kriittisemmin Kanadan malliin soveltamiseen, sillä mallin ei ole katsottu sopivan yhtä mutkattomasti norjalaiseen yhteiskuntarakenteeseen. Norjassa onkin edetty selvästi maltillisemmin maahanmuuttoa ja maahanmuuttajien kotouttamista koskevien säännösten kohdalla. (Ugland 2014.) Norjan tilanne muistuttaa siinä mielessä eniten Suomen tilannetta, että myös Suomessa on Tanskaan ja Ruotsiin verrattuna edetty hillitymmin mitä tulee multikulttuurisen ideologian soveltamiseen. Suomen kohdalla tämä johtuu osittain siitä, että maahanmuutto Suomeen oli tuskin ehtinyt käynnistyä kun Suomi jo joutui historiansa pahimpaan lamaan.

4 MAAHANMUUTTAJIEN TOIMEENTULOTEEMAAN LIITTYVÄT KANSAINVÄLISET TUTKIMUKSET

Tässä luvussa tarkastellaan ensin maahanmuuttajien taloudellista sopeutumista nimenomaan sosiaaliturvan käytön näkökulmasta yleisluontoisesti koko Euroopan tasolla. Tämän jälkeen keskitytään maassaolon keston vaikutusta tukitarpeeseen selvittäneisiin tutkimuksiin erityisesti Pohjoismaissa. Lopuksi käsitellään lyhyesti vielä muita sosiaaliturvan vaikutuksia vaikuttavia tekijöitä maahanmuuttokontekstissa.

4.1 Maahanmuuttajien taloudellinen sopeutuminen Euroopassa

Euroopassa tehdyissä tutkimuksissa on havaittu, että maahanmuuttajien sosiaali- ja työttömyystukien käyttö on Euroopassa selvästi yleisempää kuin Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Kun havaintoa peilataan Euroopan nopeasti vanhenevaan väestörakenteeseen, on selvää, että kyseessä on poliittisesti hyvin merkittävä asia ja täten erittäin tärkeä tutkimuskohde. (Büchel & Frick 2003a; Kerr & Kerr 2011.)

Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden taloudellisessa menestymisessä on kuitenkin havaittu huomattavia eroja eri EU-maiden välillä. Verratessaan keskenään kahdeksaa EU-maata (Iso-Britannia, Irlanti, Saksa, Tanska, Luxemburg, Itävalta, Italia ja Espanja) Büchel ja Frick (2003a) havaitsivat maahanmuuttajien erityisesti Tanskassa käyttävän sosiaaliturvaa huomattavasti valtaväestöä enemmän. Tutkimusta edeltävänä vuonna jopa yli 38 prosentilla maahanmuuttajatalouksista pääasiallinen toimeentulon lähde oli ollut sosiaaliturva tai -avustus. Tämä ylitti lähes viisinkertaisesti sosiaaliturvan päätulonlähteenään käyttävien osuuden kantaväestössä. (Büchel & Frick 2003a.) Muissa tutkimuksen kohteina olleissa EU-maissa maahanmuuttajien ja kantaväestön väliset erot olivat pienempiä ja maahanmuuttajien sosiaaliturvan käyttö pääasiallisena toimeentulon lähteenä oli yleensäkin harvinaisempaa vaihdellen 2 prosentin (Italia) ja 7,8 prosentin (Irlanti) välillä (Büchel & Frick 2003a).

Vastaavia tuloksia on raportoitu myös muissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Barrett ja Maître (2013) löysivät hyvin vähän todisteita maahanmuuttajien korkeammista sosiaaliturvan vertailututkimuksensa kohteena olleissa 18 Euroopan maassa, Norjassa ja Islannissa. Itse asiassa tutkijoiden mukaan näyttäisi siltä, että maahanmuuttajat vastaanottivat kantaväestöä vähemmän sosiaaliturvaa useimmissa tutkituista maista. Tästä huolimatta myös kyseisessä tutkimuksessa tuli ilmi, että selvästi yleisintä tukien (työttömyyden, sairauden- ja työkyvyttömyyden osalta) saanti oli EU:n ulkopuolelta tulleiden työkäisten kohdalla nimenomaan Suomessa. Kun lisäksi vanhuus- ja perhettä/lapsia koskevat tuet otettiin mukaan tarkasteluun, ainoat maat, joissa tukien saanti oli tilastollisesti merkittävästi yleisempää maahanmuuttajien kuin kantaväestön keskuudessa olivat Ruotsi, Suomi ja Tanska. Tämä koski

kuitenkin ainoastaan EU:n ulkopuolelta tulleita maahanmuuttajia. Tanskassa tosin myös EU:n sisältä tulleiden maahanmuuttajien tukien saanti poikkesi merkittävästi kantaväestöstä. (Barrett & Maître 2013.)

On myös huomattu, että EU:n ulkopuolelta tulevien korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien osuus on suurempi nimenomaan sellaisissa EU:n jäsenvaltioissa (esim. Britannia, Espanja, Kreikka ja Portugali), joissa tukien saanti on selvästi vähäisempää kuin niissä valtioissa, joissa on kattavampi tukijärjestelmä (esim. Belgia, Hollanti ja Tanska), ja vastaavasti vähemmän koulutettuja maahanmuuttajia. Tämä havainto puoltaa niin kutsuttua hyvinvointimagneetti (welfare magnet) -ilmiötä, jonka mukaan osa maahanmuuttajista pyrkii maksimoimaan muutosta saadun taloudellisen edun nimenomaan parempien sosiaalietuuksien muodossa. (Nannestad 2007; ks. myös Edin, LaLonde & Åslund 2000.) Toisin sanoen, sen sijaan että muuttopäätös tehtäisiin esimerkiksi parempien työllistymismahdollisuuksien toivossa, saattavatkin taloudelliset seikat motivoida muuttoa siten, että nimenomaan hyvät sosiaalietuudet vetävät – erityisesti jo lähtökohtaisesti (kotimaassaan) heikommin toimeen tulleita ja matalammin koulutettuja – maahanmuuttajia puoleensa.

Edellä esitetyt tutkimukset eivät ole kuitenkaan ottaneet kantaa siihen, kuinka maassa vietetty aika vaikuttaa maahanmuuttajien kotoutumiseen, työllistymiseen ja näihin yhteydessä olevaan sosiaaliturvaan. Jotta ilmiöstä saataisiin kokonaisvaltaisempi käsitys, luodaan seuraavaksi katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin, joissa on tarkasteltu maassaoloajan keston yhteyttä maahanmuuttajien kotoutumiseen ja sosiaaliturvaan. Vaikka käsillä olevan tutkimuksen pääpainopiste on toimeentuloturvan seuraamisessa, on maahanmuuttajien työssäkäynti niin kiinteässä yhteydessä heidän sosiaaliturvaan (Parpo & Moisio 2006; Sarvimäki 2011), että myös työllisyyden ja tulotasoon liittyvät tutkimukset ovat tämän työn kannalta relevantteja. Erityisesti keskitytään sosiaaliturvaan ja kotoutumisen tarkasteluun ajallista aspektia, eli maassaolon kestoja, korostaen.

4.2 Maassaolon keston vaikutus tukitarpeeseen

Seuraavan katsauksen painopiste on Euroopan unionin jäsenvaltioissa ja erityisesti Pohjoismaissa. Katsaus painottuu Pohjoismaihin siitä syystä, että niiden sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltiojärjestelmän viitekehyksessä maahanmuuttajien onnistunut työmarkkinaintegraatio on selvässä yhteydessä heidän sosiaaliturvaan: työttömyys (tai vajaatyöllisyys) lisää tukitarvetta (Sarvimäki ym. 2014). Keskeistä on myös, että Pohjoismaissa nämä tuet rahoitetaan pääasiassa verovaroin. Muissa, etenkin Etelä-Euroopan maissa työttömyyden ja tukiverkoston suhteet ovat hyvin erityyppisiä. Esimerkiksi Espanjassa yleistä, verotuloilla kustannettavaa sosiaaliapujärjestelmää ei ole, vaan pääpiirteissään kukin on itse vastuussa sosiaaliturvamaksujen kartuttamisesta (vakuutusmaksut). Näin ollen työttömyyden ja sosiaaliturvan käytön välinen yhteys ei ole lähimainkaan yhtä suoraviivainen kuin esimerkiksi Suomessa (ja pääpiirteissään myös muissa Pohjoismaissa), jossa pääpiirteissään kaikilla maassa vakituisesti asuvilla henkilöillä on yhtäläinen oikeus kyseisiin tukiin.

Sellaista tutkimusta, jossa pitkäaikaisasetelmalla seurataan maassaoloajan vaikutusta maahanmuuttajien taloudelliseen sopeutumiseen nimenomaan sosiaaliturvien käytön kautta, ei Pohjoismaista vielä ole tehty riittävästi. Yhdysvalloissa ja Kanadassa vastaava tutkimus on huomattavasti yleisempää. Tästä syystä, ennen siirtymistä pohjoismaiseen tutkimukseen, esitetään alla lyhyesti Yhdysvalloissa ja Kanadassa tehtyä tutkimusta aiheesta. Yhdysvaltalaisen ja kanadalaisen tutkimusten kohdalla on kuitenkin syytä huomata, että maiden maahanmuuttopolitiikat ja niihin sidoksissa olevat sosiaaliturvijärjestelmät poikkeavat huomattavasti eurooppalaisesta sekä erityisesti Suomen ja muiden Pohjoismaiden vastaavista järjestelmistä (ks. Pekkala 2004, 29–32.). Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että Euroopan maissa on huomattavasti suuremmat julkiset sektorit kuin Yhdysvalloissa tai Kanadassa. Tämä heijastuu hyvinvointipalvelujen runsaamman tarjonnan kautta myös maahanmuuton kokonaiskustannuksiin niitä nostoen. (Hämäläinen ym. 2005, 95.)

Yhdysvallat ja Kanada

Yleisesti oletetaan, että mitä kauemmin maahanmuuttaja on maassa, sitä enemmän hän ehtii kerätä sopeutumistaan helpottavaa maakohtaista inhimillistä pääomaa – jopa siinä määrin, että maassaolon kesto käytetään maakohtaisen inhimillisen pääoman indikaattorina (ks. le Grand & Szulkin 2002). Kansainvälisiin tutkimuksiin perustuva, maahanmuuttajien sosiaaliturvien käyttöön liittyvä tieto on kuitenkin hyvin heterogeenistä ja osittain ristiriitaista erityisesti tarkasteltaessa maassaoloajan ja tukitarpeen välistä yhteyttä. Useissa amerikkalaistutkimuksissa (esim. Borjas & Trejo 1991) on todettu maahanmuuttajien sosiaaliturvien käytön yllättävästi jopa lisääntyvän maassaoloajan kasvaessa. Yhdysvaltalaiset tutkijat ovat selittäneet tätä niin kutsuttua tukijärjestelmään sulautumista (assimilation into welfare) muun muassa sillä, että maassa vietetyn ajan pidentyessä lisääntyy myös maahanmuuttajien tieto maan sosiaalijärjestelmästä ja sen toimintaperiaatteista. Tiedon lisääntymisen ohella tukien käyttöön vaikuttaa myös se, että maahanmuuttajia koskevat rajoitteet tukijärjestelmän käytössä poistuvat ensimmäisten oleskeluvuosien jälkeen. (Borjas & Trejo 1991.)

Kanadalaiset tutkijat ovat puolestaan raportoineet osittain erityyppisiä tuloksia. Esimerkiksi Baker & Benjamin (1995) havaitsivat, että maahanmuuttajat – pakolaisia lukuun ottamatta – kuuluivat valtaväestöä harvemmin sosiaaliturvijärjestelmän (asumistuen, työttömyysturvan ja toimeentulotuen) piiriin. Tästä huolimatta myös kyseisessä tutkimuksessa sosiaaliturvien käytön huomattiin lisääntyvän maassaoloajan pidentyessä. (Baker & Benjamin 1995.) Päinvastaisiakin tuloksia on raportoitu. Esimerkiksi Aycan ja Berry (1996) havaitsivat retrospektiivisessä tutkimuksessaan, että mitä pidempään maahanmuuttajat olivat olleet Kanadassa, sitä taloudellisesti menestyksekkäämmäksi ja paremmin työelämässä pärjääväksi he arvioivat itsensä.

Crossley, McDonald & Worswick (2001) puolestaan painottavat tutkimuksen ajankohdan vaikuttavan suuresti siihen, miten maassaoloaika vaikuttaa sosiaaliturviriippuvuuteen. Heidän mukaansa edellä esitetty päätelmä, jonka mukaan maassaolovuodet lisäävät tukiriippuvuutta (ks. Baker & Benjamin 1995; myös Borjas & Trejo 1991), on väärä, sillä tutkijat eivät olleet ottaneet huomioon sosiaaliturvien

käytön yleistä lisääntymistä Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Liian pieni aineisto saattoi kanadalaistutkijat väärin johtopäätöksiin. Lisäksi edellä kuvattua tutkimusta voidaan kritisoida myös laajemmin poikkileikkausasetelmien ja vain muutamista mittausajankohdista syntyneiden aikasarjahavaintojen perusteella tehtyjen päätelmien käyttämisestä muutoksen tutkimisessa. (Kerr & Kerr 2011.) Tutkijoiden metodologisilla valinnoilla onkin suuri vaikutus siihen, millaisena ilmiö näyttääytyy.

Skandinavia

Maassaolon keston ja taloudellisen sopeutumisen välistä yhteyttä koskevien tutkimusten tulokset ovat olleet myös Suomessa ja Skandinaviassa osittain ristiriitaisia. Pohjoismaista eniten maahanmuuttajien työttömyys- ja sosiaaliturvien käyttöä on tutkittu Ruotsissa ja Tanskassa (Kerr & Kerr 2011). Vaikka sosiaaliturvien käyttö sekä Ruotsissa että Tanskassa on huomattavasti yleisempää maahanmuuttajien kuin kantaväestön keskuudessa, on molemmissa maissa tehdyissä tutkimuksissa raportoitu maahanmuuttajien sulautuvan tukien ulkopuolella olevaan väestöön (assimilation out of welfare) maassa vietetyn ajan edetessä. Erot valtaväestöön eivät kuitenkaan häviä kokonaan, vaan ainoastaan kaventuvat. (Hansen & Lofstrom 2003; Blume & Verner 2007.) Päinvastaisia tuloksia ovat kuitenkin Tanskan osalta raportoineet ainakin Büchel ja Frick (2003a), joiden laajassa vertailututkimuksessa maahanmuuttajien saamien tulonsiirtojen ei huomattu vähentyvän maassaoloajan kasvaessa.

Toisin kuin maahanmuuttajien sosiaaliturvien käyttöä, heidän työmarkkinaintegraatiotaan on tutkittu laajalti useissa maissa. Kuten edellä todettiin, onnistunut työmarkkinaintegraatio vaikuttaa maahanmuuttajien tukitarpeeseen sitä vähentävästi, mistä syystä kokonaisvaltaisen kuvan saamiseksi on tarpeen tarkastella myös maassa vietetyn ajan ja työmarkkinaintegraation välistä suhdetta. Maahanmuuttajien taloudellista sopeutumista onkin tutkittu viimeaikoina nimenomaan siitä perspektiivistä, kasvavatko maahanmuuttajien tulot maassa vietetyn ajan kuluessa (esim. Longva & Rauum 2003; Sarvimäki 2011). Yhtenä ainoana ajankohtana kerätyistä poikkileikkausaineistoista tehtyjen päätelmien luotettavuus on kuitenkin heikko, sillä vaarana on että erilaiset vääristymät kuten kohorttivaikutus ja selektiivinen maastamuutto, eli keskimääräistä paremmin tai huonoimmin menestyneiden maahanmuuttajien muuttaminen pois maasta, vaikuttavat tutkijoiden johtopäätöksiin (Edin ym. 2000; Hayfron 1998). Koska poikkileikkausaineistoa käyttämällä ei voida luotettavasti arvioida tulojen kehitystä, on pitkittäisasetelman käyttö osoittautunut parhaaksi menettelytavaksi myös työmarkkinaintegraatiota tutkittaessa.

Pitkittäisasetelmaa hyödyntävässä ruotsalaistutkimuksessa (Edin ym. 2000), jossa seurattiin maahanmuuttajien tulotason ja vastaavasti sosiaaliturvatarpeen kehitystä kymmenen vuoden ajan, huomattiin, että tulot nousivat maassaoloajan pitkeytyessä nimenomaan ei-OECD-maista tulleilla, pääosin poliittisilla maahanmuuttajilla. Pohjoismaista ja muista OECD-maista tulleilla, pääosin työperusteisilla maahanmuuttajilla, vastaavaa kehitystä ei tapahtunut (Edin ym. 2000). Samansuuntaisia tuloksia on Norjassa raportoinut muun muassa Longva ja Rauum (2003). Tämä kuitenkin selittyy jälkimmäisten ryhmien jo valmiiksi korkeammalla palkkatasolla – vaikka poliittisin syin maahan tulleiden keskimääräiset ansiot nousivat selkeästi

ensimmäisten viiden maassaolovuoden aikana, eivät he kuitenkaan saavuttaneet lähimainkaan vertailuryhmien jo alun perin huomattavasti korkeampaa palkkatasoa. (Edin ym. 2000.) Erityisen kiintoisaa on, että samat tutkijat tekivät saman tutkimuksen myös poikittaisasetelmaa hyödyntäen. Tällöin näyttikin siltä, että maahanmuuttajien tulot kasvaisivat jopa ensimmäisten 15–20 maassaolovuoden ajan. Pitkittäistarkastelu kuitenkin osoitti, että kyse oli kohorttivaikutuksesta – eli maahanmuuttajaryhmät poikkesivat toisistaan sellaisen tekijän suhteen, joka vaikutti olennaisesti saatuihin tuloksiin. (Edin ym. 2000; ks. myös Hayfron 1998; Longva & Rauum 2003.)

Ruotsalaistutkijat Hammarstedt ja Sukhur (2007) ovat lisäksi raportoineet maahanmuuttajien tulotason poikkeavan kantaväestön tulotasosta nimenomaan tulojakauman alimmassa osassa. Tämä tarkoittaa sitä, että mitä heikoimmin palkattu jokin ammatti on, sitä suurempi on ero näiden kahden ryhmän saamista palkoissa. Tulojakauman huipulla sen sijaan maahanmuuttajat ansaitsevat suhteessa paremmin kuin kantaväestö. Myös maahanmuuton perusteella oli suuri vaikutus tuloeron suuruuteen nimenomaan tulojakauman alimpiin osiin sijoittuvilla maahanmuuttajilla – poliittisista syistä maahan tulleilla tuloerot olivat suurempia ja korostuivat entisestään talouden taantumana aikana. (Hammarstedt & Sukhur 2007.)

Ryhmäkohtaiset erot nousivat keskeiseksi tekijäksi myös ruotsalaisessa pitkittäistutkimuksessa vuosilta 1990–1996. Tulokset osoittivat, että maahanmuuttajilla oli kantaväestöön verrattuna selvästi vaikeampaa säilyttää työpaikkansa vuosien kuluessa. He myös todennäköisemmin jäivät sosiaaliavustusten ja työttömyyskorvausten piiriin perättäisiä vuosia tarkastellessa. Lisäksi maahanmuuttajien työllistyminen aiempien työttömyysjaksojen jälkeen osoittautui hyvin haastavaksi. Tutkittujen ryhmien välillä oli kuitenkin suuria eroja. Siinä missä pohjoismaisten ja muiden ei-pakolaistaustaisten maahanmuuttajien tilanne oli hyvin samankaltainen, pakolaistaustaiset maahanmuuttajat poikkesivat selvästi näistä maahanmuuttajaryhmistä. Heillä toimeentulotuen tarve oli keskimäärin lähes kolme kertaa edellisiä ryhmiä yleisempää, eikä tilanne – edellä esitetyistä tutkimustuloksista poiketen – muuttunut maassaoluvuosien kuluessa. Kun kantaväestöstä alle prosentti joutui turvautumaan sosiaalitukiin jokaisena vuonna koko seitsemän vuoden tarkastelu-periodin aikana, pohjoismaisilla ja muilla ei-pakolaistaustaisilla vastaava luku oli 2 prosenttia. Pakolaisilla tämä osuus oli jopa 7 prosenttia. (Hansen & Lofstrom 2009.) Samansuuntaisia tuloksia on Ruotsissa raportoinut myös le Grand & Szulkin (2002), joiden mukaan työmarkkinaintegraatio on helppoa länsimaista tulleille, mutta Afrikasta, Aasiasta ja Latinalaisesta Amerikasta tulleille huomattavasti vaikeampaa.

Huolestuttavaa on, että tukien käyttö voi olla myös addiktoivaa. Tutkijat kutsuvat ilmiötä hyvinvointiloukuksi (welfare trap). Ilmiön syyt ovat aikasidonnaisia – mitä enemmän aikaa kuluu, sitä suurempi on vaikutus ja voimakkaampi on noidankehäefekti. Hyvinvointiloukkuun joutumiseen vaikuttaa ensinnäkin inhimillisen pääoman läpikäymä arvonalennus: yksilön taitojen uskotaan rapistuvan tämän ollessa pois aktiivisen työvoiman piiristä. Toiseksi potentiaalisten työnantajien ennakolluulot, joiden mukaan työttömänä tai sosiaalituen varassa elänyt henkilö ei ylipäätään ole yhtä pätevä kuin sellainen henkilö, joka ei ole kokenut näitä tilanteita, voivat johtaa yksilön joutumiseen hyvinvointiloukkuun. (Hansen & Lofstrom 2009.)

Hansenin ja Lofstromin tutkimuksessa selvisi, että pakolaistaustaiset maahanmuuttajat kohtaavat enemmän inhimillisen pääoman arvon alenemista ja työnantajan suunnalta heihin kohdistuneita ennakkoluuloja. Näin ollen heillä on suurempi todennäköisyys jäädä hyvinvointiloukkuun kuin valtaväestöllä tai pohjoismaisilla ja muilla ei-pakolaisina tulleilla. Hansen ja Lofstrom tulivatkin siihen johtopäätökseen, että etenkin pakolaistaustaisten maahanmuuttajien tukiriippuvuus Ruotsissa on rakenteellista. Rakenteellisella tukiriippuvuudella tarkoitetaan tilannetta, jossa aiempi tukien saanti itsessään ennustaa tukien varassa elämistä myös myöhemmin. (Hansen & Lofstrom 2009.) Vaikka siis toisaalta näyttäisi siltä, että erityisesti muista kuin OECD-maista tulleiden tulotaso nousee (ja vastaavasti tukitarve laskee) eniten maassaolon keston myötä, tulee kuitenkin ottaa huomioon, että tämä näennäinen nousu tulotasossa johtuu pitkälti heidän heikosta alkutilanteestaan. Näinollen maahanmuuttajat saattavatkin elää edelleen toimeentulon rajamailla tulotason noususta huolimatta.

Suomi

Suomessa eritoten Sarvimäen ja Hämäläisen (esim. 2014; Sarvimäki 2010; 2011) tutkimustulokset toimivat perustana tässä työpaperissa pohjustetulle tutkimushypoteesille, jonka mukaan maahanmuuttajien tukiriippuvuus vähenee maassaolovuosien lisääntyessä. Myös Suomessa maahanmuuttajien taloudellista sopeutumista edistää eniten nimenomaan työllisyys ja palkkatason kohentuminen. Tästä huolimatta on havaittu, että kantaväestön keskitulot ovat lähes kaksi kertaa maahanmuuttajien tuloja suuremmat myös pitkän aikavälin tarkastelussa. Esimerkiksi Sarvimäki ja Hämäläinen (2014) raportoivat maahanmuuttajien tulojen olleen alle 60 prosenttia samanikäisten kantaväestön edustajien tuloista vielä 20:n Suomessa asutun vuoden jälkeenkin.

Myös Suomessa tehdyssä tutkimuksessa eri maahanmuuttajaryhmien on kuitenkin huomattu poikkeavan huomattavasti toisistaan niin, että pakolaisena maahan tulleiden tulot ovat aluksi muita ryhmiä huomattavasti pienemmät, mutta nousevat maassaolon keston pitkittyessä. Esimerkkinä Sarvimäen (2011) pitkä- ja lyhytaikaisia maahanmuuttajia koskevan pitkittäistutkimuksen tulokset kertoivat karua kieltä maahanmuuttajaryhmien välisistä eroista: Vaikka OECD-maista tulleet miehet onnistuivat 15 vuoden jälkeen miltei saavuttamaan kantaväestön tulotason, muista kuin OECD-maista tulleiden maahanmuuttajien tulotaso ylsi vain noin 60 prosenttiin valtaväestön tulotasosta vielä 15 maassaolovuoden jälkeenkin. Tulonsiirtoja tarkastellessaan Sarvimäki kuitenkin havaitsi, että tästä huolimatta erot muista kuin OECD-maista tulleiden maahanmuuttajien ja kantaväestön välillä katosivat noin 20 vuodessa. OECD-maista tulleiden maahanmuuttajien kotitaloudet puolestaan saivat koko Suomessa oloaikansa yhtä paljon tulonsiirtoja kuin kantaväestöön kuuluvat kotitaloudet. (Sarvimäki 2011.)

Maassaoloajan pidentymisen positiivisesta vaikutuksesta maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatioon on saatu näyttöä myös useista muista suomalaistutkimuksista (ks. esim. Forsander 2007; Hämäläinen ym. 2005; Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006). Esimerkiksi Hämäläinen kollegoineen (2005) raportoivat seuran-

tatutkimuksessaan maahanmuuttajien työllisyyden kasvavan selvästi Suomessa asutun ajan kuluessa. Saadakse tarkempaa tietoa muista kuin OECD-maista tulleist maahanmuuttajista tutkijat jakoivat alueet edelleen kolmeen alakategoriaan: lähialueisiin (Viro ja Venäjä), JIIS-maihin (ent. Jugoslavia, Irak, Iran ja Somalia) sekä edellisten kategorioiden ulkopuolelle jääviin ”muihin maihin.” Erot ryhmien välillä olivat huomattavia: OECD-maissa syntyneiden työllisyys oli Suomeen muuton jälkeen jo lähtökohtaisesti varsin korkealla tasolla. Vaikka kaikilla ryhmillä voitiin havaita työllisyyden kasvua Suomessa vietetyn ajan kuluessa, myös muista kuin OECD-maista tulleiden ryhmien välillä oli merkittävää vaihtelua. Erityisen voimakasta kasvu yhdeksän vuoden tarkasteluperiodin aikana oli lähialueilla syntyneillä (+25 %). JIIS-maissa ja ”muissa maissa” syntyneillä puolestaan kasvu oli vastaavasti 15 prosentin luokkaa. Myönteisestä kehityksestä huolimatta JIIS-maissa syntyneillä heikko lähtötilanne heijastui alhaisempina työllisyyslukuina vielä yhdeksän vuoden jälkeen maahanmuutosta. (Hämäläinen ym. 2005, 37.)

Edellä kuvatut työllisyyden muutokset heijastuivat tutkijoiden oletusten mukaisesti myös maahanmuuttajien saamiin tulonsiirtoihin. Työllisyyden ja palkan kasvaessa maahanmuuttajien saamat tulonsiirrot vähenevät – mutta maahanmuuttotaustan vaikutus säilyi. OECD-maissa syntyneille maksettiin tulonsiirtoja jo lähtökohtaisesti harvemmin kuin suomalaisille. Lähialueilla syntyneillä puolestaan tulonsiirrot vähenevät selvästi maassaolon pitkittyessä. Edellisistä poiketen JIIS-maissa syntyneillä tulonsiirrot ylittivät kantaväestölle maksetut tulonsiirrot koko yhdeksän vuoden tarkastelujakson ajan. ”Muissa maissa” syntyneillä keskimääräiset tulonsiirrot kasvoivat muutaman ensimmäisen maassaolovuoden ajan ja kääntyivät tämän jälkeen laskuun palatakseen lähtötasolleen noin yhdeksän vuoden kuluttua. (Hämäläinen ym. 2005, 43–45.) Nämä ryhmäkohtaiset erot osoittavat, että tärkeää tietoa katoaa, mikäli OECD-maiden ulkopuolelta tulevia maahanmuuttajia analysoidaan yhtenä ainoana ryhmänä.

Kuten edellä kuvatussa teoreettisessa tarkastelussa ja empiirisessä tutkimuksessa tuli ilmi, kotoutuminen on vahvasti aikasidonnainen ilmiö – mitattiin sitä sitten millä sopeutumisen ulottuvuudella tahansa. Pohjoismaisen tutkimuksen valossa näyttää pääpiirteissään siltä, että maahanmuuttajien sosiaaliturviriippuvuus vähenee maassaolovuosien kertyessä ja työllisyyden parantuessa. Tästä syystä pitkittäistutkimukset, joissa on huomioitu maahanmuuttajan maassaoloaika, ovat kaikkein informatiivisimpia pyrittäessä ymmärtämään ilmiötä kokonaisvaltaisesti. Pitkittäistutkimuksella pystytään myös erottamaan tietyille ajanjaksoille ominaisten tekijöiden vaikutus tutkimustuloksiin.

4.3 Muut aikasidonnaiset tekijät

Eurooppa on viimeisen kuuden vuoden aikana läpikäynyt pahimman taloudellisen kriisinsä sitten toisen maailmansodan. Vuonna 2008 alkanut kriisi on johtanut lukemattomiin lomautuksiin ja työpaikkojen menetyksiin ympäri Eurooppaa. Tarkasteltaessa maahanmuuttajaväestön sosiaaliturvien käyttöä onkin syytä muistaa, että yksilöllisten ja sosiaalisten resurssien lisäksi myös erilaiset yhteiskunnan rakenteelliset muutokset sekä institutionaaliset säädökset heijastuvat niin kantaväestön kuin maahanmuuttajienkin toimeentuloon. Esimerkiksi talouden laskusuhdanteen aikana erilaiset toimeentuloon yhteydessä olevat tekijät, kuten työttömyys, saattavat vielä entisestään korostua jälkimmäisen ryhmän kohdalla.

Longvan ja Rauumin (2002) mukaan alueellisen työttömyysasteen nousu vaikuttaa ulkomaalaistaustaisten henkilöiden keskimääräisiin ansiotuloihin kantaväestöä voimakkaammin muun muassa siksi, että maahanmuuttajat kohtaavat työmarkkinoilla useammin syrjintää ja heidän kohdallaan irtisanomisen todennäköisyys on suurempi ja uudelleentyöllistymisen vastaavasti pienempi kuin kantaväestön edustajilla. Työnantajia saattaa vaivata esimerkiksi epävarmuus ulkomailta tulleen työntekijän kyvyistä. Toisaalta sitoutumista vaativissa työtehtävissä myös työvoiman pysyvyys nousee keskeiseksi tekijäksi – ulkomaisen työntekijän kohdalla on aina otettava huomioon myös maasta pois muuttamisen mahdollisuus. (Longva & Raum 2002.)

Tanskaa ja Ruotsia koskeneen vertailututkimuksen mukaan erot elintasossa valtaväestön ja erityisesti kehittyvistä maista muuttaneiden maahanmuuttajien välillä kasvoivat selvästi 1980-luvulta 1990-luvulle siirryttäessä (Blume, Gustafsson, Pedersen & Verner 2003). Toisen ruotsalaistutkimuksen mukaan maahanmuuttajien palkkataso on heikentynyt olennaisesti vuosien saatossa. Esimerkiksi Ruotsissa maahanmuuttajat ansaitsivat jokseenkin yhtä paljon kuin ruotsalaiset itse vielä 1950–70-luvuilla. Vuodesta 1980 alkaen tilanne alkoi kuitenkin muuttua radikaalisti huonompaan. (Le Grand & Szulkin 2002.)

Myös sosiaalietuuksien käytön on yleensäkin havaittu lisääntyneen siirryttäessä 1980-luvulta 2000-luvulle (esim. Hansen & Lofstrom 2003; Hu 1998; Sarvimäki & Hämäläinen 2010). Ruotsalaistutkijoiden mukaan syitä tähän ovat sekä muutokset maahanmuuttajien määrissä ja maahanmuuttovirtojen kokoonpanossa että taloudellisesta laskusuhdanteesta johtunut korkeampi yleinen työttömyysaste (Hansen ja Lofstrom, 2003; ks. myös Le Grand & Szulkin 2002). Eri aikakausina tapahtuvat muutokset vaikuttavat erilailla eri ihmisryhmiin (kohortteihin) ja saattavat näin vaikuttaa olennaisesti pitkittäistutkimusten tuloksiin. Poikittaistutkimusten tuloksia kohorttivaikutus voi puolestaan vääristää huomattavastikin (ks. esim. Edin ym. 2000; Longva & Raum 2003).

Suhdannevaihteluidenkaan vaikutukset eivät kuitenkaan ole yksioikoisia. Esimerkiksi norjalaistutkijat Longva ja Raum (2002) yhdistivät poikkileikkaus- ja pitkittäisasetelman tutkiessaan maahanmuuttajien työllisyyttä ja tulotasoja ja raportoivat suhdannevaihteluiden vaikuttavan erilailla kantaväestön ja OECD-maiden ulkopuolelta tulevien maahanmuuttajien työllisyyteen ja tulotasoihin. OECD-maista tulleilla työttömyysasteen noususta johtuvien irtisanomisten vaikutukset kes-

keskimääräiseen ansiotasoon pysyttelivät lähellä kantaväestön vastaavia arvoja. OECD-maiden ulkopuolelta tulleilla maahanmuuttajilla sen sijaan vastaavat arvot olivat lähes nelinkertaiset edellisiin ryhmiin verratessa. Ironista kyllä, tutkijat huomasivat aiempien työttömyysjaksojen olevan kaikkein tärkein kontrollimuuttaja pyrittäessä ennustamaan työttömyysasteen vaikutusta palkkatasoon. Kun aiempi työttömyys otettiin mukaan kontrollimuuttajaksi, työttömyysasteen noususta johtuvien irtisanomisten yhteys keskimääräiseen ansiotasoon ei ollut enää merkitsevä Pohjoismaista eikä muista OECD-maista muuttaneilla. Sen lisäksi, että alueellisen työttömyysprosentin nousu heijastui eniten juuri muista kuin OECD-maista tullessiin, tässä ryhmässä myös aiemman työttömyysjakson vaikutus tuli esiin kaikkein voimakkaimmin. (Longva & Rauun 2002.) Tämä huomio tukee aiemmin esitettyä, Hansen ja Lofstromin (2009) näkemystä hyvinvointiloukkuun jäämisestä, minkä he katsovat yleiseksi nimenomaan pakolaisten kohdalla.

Yllättävää kyllä, aiempi maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatioon keskittyvä kirjallisuus on pitkälti sivuuttanut makroekonomisten tekijöiden erilaiset vaikutusmekanismit maahanmuuttajien ja kantaväestön välillä (Barth, Bratsberg & Rauun 2002). Edellä kuvatut tutkimukset kuitenkin osoittavat, että erilaisten suhdannevaihteluiden, kuten työttömyysprosentin muutosten, kontrollointi on ensiarvoisen tärkeää pyrittäessä ennustamaan maahanmuuttajien taloudellista sopeutumista. Olennaista on myös se, että nämä muutokset eivät ole samanlaisia kaikissa maahanmuuttajaryhmissä, vaan heijastuvat selvemmin poliittisin syin tulleiden maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatioon, tulotasoon ja tätä kautta myös tukitarpeeseen. Tutkimuksen objektiivisuuden varmistamiseksi nämä tekijät onkin pyrittävä ottamaan huomioon tutkimusasetelmaa suunniteltaessa (esim. Edin ym. 2000).

5 YHTEENVETO

Edellä kuvatut osittain keskenään ristiriitaisetkin tutkimustulokset Suomessa ja maailmalla osoittavat, että maahanmuuttajien taloudellisesta sopeutumisesta tarvitaan kattavampaa lisätutkimusta. Avainasemassa aihepiirin tutkimisessa ovat eritoten pitkittäistutkimukset, joiden avulla ilmiöitä ja eri tekijöiden välisiä suhteita pystytään luotettavasti selittämään (Büchel & Frick 2003a). Mitä tulee ryhmäkohtaisiin eroihin, on selvää, että lisää tutkimusta tarvitaan aiempien, osittain keskenään ristiriitaisten, tutkimustulosten selkeyttämiseksi ja ymmärtämiseksi.

On myös merkillepantavaa, että maahanmuuton ja hyvinvointivaltion suhdetta on aiemmin käsitelty lähes yksinomaan taloustieteellisissä julkaisuissa. Tästä syystä myös edellä kuvattu katsaus aiheeseen painottuu vahvasti taloustieteelliseen tutkimusperinteeseen. Kattavan kuvan saamiseksi ilmiöstä on kuitenkin painotettava poikkitieteellisen tutkimuksen tärkeyttä, sillä – kuten edellä todettiin – uuteen maahan sopeutumisen eri ulottuvuudet ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. Tässä työpaperissa esitelty, parhaillaan työn alla oleva tutkimus pyrkii osaltaan tuomaan sosiaalipsykologisempaa näkökulmaa nyt käsiteltävään aihepiiriin soveltamalla tutkimusperinteeseen kuuluvia teoreettisia viitekehyksiä maahanmuuttajien taloudellisen sopeutumisen tarkasteluun.

Useissa sekä maahanmuuttajia että kantaväestöä koskevissa tutkimuksissa on yksimielisesti todettu työn olevan ihmiselle tärkeä identiteettiä ja tätä kautta hyvinvointia määrittävä tekijä. Mitä pidempään työttömyys jatkuu, sitä todennäköisemmin maahanmuuttajien käsitys itsestään muuttuu negatiivisemmaksi ja sitä useammin he kokevat maahanmuuttoon liittyvää stressiä (akkulturatiivinen stressi; Berry 1997), vieraantumista yhteiskunnasta ja muita sopeutumisvaikeuksia. (Aycan & Berry 1996; Pernice ym. 2009.) Toimeentulonsa kanssa kamppaileva, työllistymisvaikeuksissa oleva maahanmuuttaja kohtaa usein edellä mainittujen psykologisten ongelmien lisäksi vielä negatiivisia asenteita ja stigmatisointia yhteiskunnan puolelta. Pidemmällä tähtäimellä ajateltuna tämä asetelma on hyvin haitallinen kummaltakin kannalta katsottuna. Maahanmuuttajien taloudellista sopeutumista koskevan tiedon tuottaminen on näin ollen ensiarvoisen tärkeää.

Toimeentulotuen käyttöä on aiemmissa seurantatutkimuksissa tarkasteltu vain harvoin. EU-maissa tehty tutkimus painottuu Pohjoismaihin, pääosin Ruotsiin ja Tanskaan (esim. Blume & Verner 2007; Hansen & Lofstrom 2003). Suomessa etenkin Sarvimäki ja Hämäläinen (Hämäläinen ym. 2005; Sarvimäki 2010; 2011; Sarvimäki & Hämäläinen, 2014; Sarvimäki ym. 2014) ovat tutkineet maahanmuuttajien sosiaalitukien käyttöä koko Suomen tasolla. Vastaavaa tutkimusta ei kuitenkaan ole tehty aluetasolla. Helsingissä maahanmuuttajien suhteellinen osuus kantaväestöstä on selvästi suurempi kuin muualla Suomessa, jolloin aihepiiriä koskevan tutkimustiedon tarpeellisuus korostuu entisestään. Myös työmarkkinoilla saattaa ilmetä eroavaisuuksia pääkaupunkiseudun ja koko maan välillä. Voidaankin todeta, että kaiken kaikkiaan maahanmuuttajien taloudellista sopeutumista ja erityisesti toimeentulotarvetta käsittelevää tutkimusta on Suomessa – ja etenkin Helsingissä – liian vähän, jotta ilmiöt pystyttäisiin luotettavasti selittämään.

Tässä työpaperissa pohjustetussa tutkimuksessa on tarkoitus pitkittäisasetelmaa hyödyntämällä selvittää, miten Helsingissä asuvien maahanmuuttajataustaisten henkilöiden toimeentulotukiasiakkuudet poikkeavat vertailuryhmänä toimivan kantaväestön tilanteesta. Erityisenä kiinnostuksen kohteena maahanmuuttajien kohdalla on se, paraneeko heidän taloudellinen sopeutumisensa maassaolovuosien kasvaessa. Nojaten aiempaan maahanmuuttajien taloudellista sopeutumista käsittelevään kansainväliseen kirjallisuuteen sekä tunnettuihin ihmisten käyttäytymistä selittäviin teorioihin, parhaillaan työn alla oleva tutkimus pyrkii selvittämään, mitkä eri tekijät vaikuttavat toimeentulotukiasiakkuuden jatkuvuuteen. Mukana tarkastelussa on tässä työpaperissa kuvattujen aikasidonnaisten tekijöiden ohella myös erilaisia yksilöllisiä ja sosiaalisia resursseja kuvaavia tekijöitä. Tutkimuksen alustava valmistumisarvio on syksyllä 2015.

LÄHTEET

- Aycan, Z. (1997a).** Expatriate adjustment as a multifaceted phenomenon: Individual and organizational level mediators. *The International Journal of Human Resource Management*, 8(4), 434–456.
- Aycan, Z. (1997b).** Acculturation of expatriate managers: A process model of adjustment and performance. Teoksessa Z. Aycan (toim.), *New approaches to employee management. Expatriate management: Theory and research*, Vol. 4 (s. 1–40). Stamford, CT, US: JAI Press.
- Aycan, Z., & Berry, J. W. (1996).** Impact of employment-related experiences on immigrants' psychological well-being and adaptation to Canada. *Canadian Journal of Behavioural Science. Special Issue: Ethnic Relations in a Multicultural Society*, 28(3), 240–251.
- Baker, M. & Benjamin, D. (1995).** The receipt of transfer payments by immigrants to Canada. *Journal of Human Resources*, 30 (4), 650–676. Barr, N. A. (2012). *Economics of the welfare state* (5th ed.). Oxford, U.K.: Oxford University Press.
- Barrett, A. & Maître, B. (2013).** Immigrant welfare receipt across Europe. *International Journal of Manpower*, 34(1), 8–23.
- Barth, E., Bratsberg, B., & Rauum, O. (2002).** *Local unemployment and the earnings assimilation of immigrants in Norway*, Memorandum, Department of Economics, University of Oslo, No. 2002, 19.
- Berry, J. W. (1997).** Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5–68.
- Black, J. S., & Stephens, G. K. (1989).** The influence of the spouse on American expatriate adjustment and intent to stay in Pacific Rim overseas assignments. *Journal of Management*, 15(4), 529–544.
- Blume, K., Gustafsson, B., Pedersen, P., & Verner, M. (2003).** *A tale of two countries: Poverty among immigrants in Denmark and Sweden since 1984*. WIDER discussion paper 36.
- Blume, K. & Verner, M. (2007).** Welfare dependency among Danish immigrants. *European Journal of Political Economy*, 23(2), 453–471.
- Borevi, K. (2012).** Sweden: The flagship of multiculturalism. Teoksessa G. Brochmann & A. Hagelund (toim.), *Immigration policy and the Scandinavian welfare state 1945–2010* (s. 25–96). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Borjas, G. (1999a).** *Heaven's door*. Princeton University Press. Princeton, U.S.
- Borjas, G. (1999b).** Immigration and welfare magnets. *Journal of Labor Economics* 17(4), 607–637.
- Borjas, G. & Trejo, S. (1991).** Immigrant participation in the welfare system. *Industrial and Labor Relations Review*, 44(2), 195–211.

- Brochmann, G. & Grødem, A. S. (2013).** Migration and welfare sustainability: The case of Norway. Teoksessa E. Jurado & G. Brochmann (toim.), *Europe's immigration challenge: Reconciling work, welfare and mobility* (s. 59–76). Policy Network. I. B. Tauris.
- Büchel, F. & Frick, J. R. (2003a).** *Immigrants' economic performance across Europe – Does immigration policy matter?* EPAC Working Paper 42. Colchester: University of Essex.
- Büchel, F. & Frick, J. R. (2003b).** *Immigrants in Great Britain and in West Germany – Relative income positions, income portfolio, and redistribution effects.* IZA Discussion Papers, No. 788.
- Castles, S. & Davidson, A. (2000),** *Citizenship and migration: Globalization and the politics of belonging*, Basingstoke, U.K.: Macmillan.
- Crossley, T., McDonald, J., & Worswick, C. (2001).** Immigrant benefit receipt revisited: Sensitivity to the choice of survey years and model specification. *Journal of Human Resources*, 36(2), 379–397.
- De Giorgi, G. & Pellizzari, M. (2006).** *Welfare migration in Europe and the cost of a harmonized social assistance.* IZA Discussion Papers, No. 2094.
- Edin, P.-A., LaLonde, R. J., & Åslund, O. (2000).** Emigration of immigrants and measures of immigrant assimilation: Evidence from Sweden. *Swedish Economic Policy Review* 7(2), 163–204.
- Emilsson, H. (2014).** Who gets in and why? The Swedish experience with demand driven labour migration – some preliminary results. *Nordic Journal of Migration Research*, 4(3), 134–143.
- Eronen, A., Härmälä, V., Jauhiainen, S., Karikallio, H., Karinen, R., Kosunen, A., Laamanen, J.-P., Lahtinen, M. (2014).** *Maahanmuuttajien työllistyminen. Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut.* Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 6/2014.
- Esping-Andersen, G. (1990).** *The three worlds of welfare capitalism.* Princeton University Press. Princeton, U.S.
- Forsander, A. (2002).** *Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla.* Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.
- Forsander, A. (2007).** Kotoutuminen sukupuolittuneille työmarkkinoille? Maahanmuuttajien työmarkkina-asema yli vuosikymmenen Suomeen muuton jälkeen. Teoksessa T. Martikainen & T. Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ* (s. 312–334). Helsinki, Väestöliitto.
- Gregersen, H. B., & Black, J. S. (1992).** Antecedents to commitment to a parent company and a foreign operation. *The Academy of Management Journal*, 35(1), 65–90.
- Gustman, A. & Stenmeier, T. (2000).** Social security benefits of immigrants and the U.S. born. Teoksessa G. Borgas (toim.), *Issues in the economics of immigration* (s.309–350). University of Chicago Press, Chicago.
- Hammarstedt, M. & Sukhur, S. (2007).** Immigrants' relative earnings in Sweden – a quantile regression approach. *International Journal of Manpower*, 28(6), 456–473.

- Hansen, J. & Lofstrom, M. (2003).** Immigrant assimilation and welfare participation: Do immigrants assimilate into or out-of welfare? *Journal of Human Resources*, 38(1), 74–98.
- Hansen, J. & Lofstrom, M. (2009).** The dynamics of immigrant welfare and labor market behavior. *Journal of Population Economics*, 22(4), 941–970.
- Hansen & Lofstrom, M. (2011).** Immigrant - native differences in welfare participation. The role of entry and exit rates. *Industrial Relations: A Journal of Economy and Society*, 50(3), 412–442.
- Hayfron, J. E. (1998).** The performance of immigrants in the Norwegian labor market. *Journal of Population Economics*, 11(2), 293–303.
- Helsingin kaupungin tietokeskus (2013).** Helsingin ulkomaalaisväestö vuonna 2013. Tilastoja 31. Luettu 3.9. 2014. http://www.hel.fi/static/kanslia/elo/Ulkomaalaisvaesto_2013.pdf
- Helsingin kaupungin tietokeskus (2014).** Helsingin väestö vuodenvaihteessa 2013/2014 ja väestömuutokset vuonna 2013. Helsingin kaupungin tietokeskus, Tilastoja 2014: 20. Luettu 1.8.2014. http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/14_06_25_V%C3%A4est%C3%B6%20vuodenvaihteessa%202013_2014_Tilastoja%2020_2014.pdf
- Hu, W-Y. (1998).** Elderly immigrants on welfare. *Journal of Human Resources*, 33(3), 711–741.
- Husted, I., Nielsen, H. S., Rosholm, M., & Smith, N. (2001).** Employment and wage assimilation of male first-generation immigrants in Denmark. *International Journal of Manpower*, 22(1), 39–68.
- Hämäläinen, K., Kangasharju, A., Pekkala, S. & Sarvimäki, M. (2005).** 1990-luvun maahanmuuttajien työllisyys, tuloverot ja tulonsiirrot. Helsinki: Työministeriö.
- Jasinskaja-Lahti, I. (2008).** Long-term immigrant adaptation: Eight-year follow-up study among immigrants from Russia and Estonia living in Finland. *International Journal of Psychology*, 43(1), 6–18.
- Kelasto (2014).** Suomen työttömyysturvaetuksien saajat vuoden lopussa. Luettu 4.4.2014. http://www.kela.fi/tilastotietokanta-kelasto_sisallysluettelo#Työttömät
- Kela (2014).** Työttömän maahanmuuttajan tuet. Luettu 3.4.2014. <http://www.kela.fi/tyottoman-maahanmuuttajan-tuet>
- Kerr, S. P. & Kerr, W. R. (2011).** *Economic impacts of immigration: A Survey*. Working paper 16736. National Bureau of economic research. NBER working paper series.
- Koopmans, R. (2010).** Trade-offs between equality and difference: Immigrant integration, multiculturalism and the welfare state in cross-national perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(1), 1–26.
- Lahav, G. (2004),** *Immigration and Politics in the New Europe*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Le Grand, C. & Szulkin, R. (2002).** Permanent disadvantage or gradual integration: Explaining the immigrant-native earnings gap in Sweden. *Labour*, 16(1), 37–64.

- Levecque, K., Lodewyckx, I., & Vranken, J. (2007).** Depression and generalized anxiety in the general population in Belgium: A comparison of seven immigrant groups. *Journal of Affective Disorders*, 97(1), 229–239.
- Linnanmäki, S. (2009).** Maahanmuuttajat ja toimeentulotuki Helsingissä 2007. Teoksessa V. Keskinen, M. Laine, M. Tuominen & T. Hakkarainen (toim.), *Kaupunkiköyhyyden monet kasvot. Näkökulmia helsinkiläiseen huono-osaisuuteen* (s. 143–154). Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Linnanmäki-Koskela, S. (2010).** *Maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatio. Vuosina 1989–93 Suomeen muuttaneiden tarkastelua vuoteen 2007 asti*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisuja 2/2010.
- Longva, P. & Rauum, O. (2002).** Unemployment and earnings assimilation of immigrants. *Labour*, 16(3), 469–489.
- Longva, P. & Rauum, O. (2003).** Earnings assimilation of immigrants in Norway – A reappraisal. *Journal of Population Economics*, 16(1), 177–193.
- Lynn, Peter (2009).** *Methodology of Longitudinal Surveys*. Wiley Series in Survey Methodology, Chichester, UK.
- Maahanmuuttovirasto (2011).** Inkerinsuomalaisten paluumuuttojono suljetaan 1.7.2011. Luettu 9.7.2011. <http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?article=4191&search=true>
- McKinnish, T. (2005).** Importing the poor: Welfare magnetism and cross-border migration. *Journal of Human Resources*, 40(1), 57–76.
- Mouhoud, E. M. & Oudinet, J. (2010).** Inequality and migration: what different European patterns of migration tell us. *International Review of Applied Economics*, 24(3), 405–422.
- Mähönen, T. A. & Jasinskaja-Lahti, I. (2012).** Acculturation expectations and experiences as predictors of ethnic migrants' psychological well-being. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(5), 786–806.
- Nannestad, P. (2007).** Immigration and welfare states: A survey of 15 years of research. *European Journal of Political Economy*, 23(2), 512–532.
- Pakolaisneuvonta ry (2014).** 10 väitettä ja faktaa turvapaikanhakijoista ja pakolaisista. Luettu 2.7.2014. <http://www.pakolaisneuvonta.fi/?lid=90>
- Parpo, A. & Moisio, P. (2006).** Toimeentulotuen saannin kesto ja dynamiikka Suomessa 1992–2003. *Yhteiskuntapolitiikka* 2006:2, 121–133.
- Pekkala, S. (2004).** *Maahanmuuton taloudelliset vaikutukset*. Helsinki: VATT.
- Perhoniemi, R. & Jasinskaja-Lahti, I. (2006).** *Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus vuosilta 1997–2004*. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2006:2.
- Pernice, P., Trlin, A., Henderson, A., North, N. & Skinner, M. (2009).** Employment status, duration of residence and mental health among skilled migrants to New Zealand: Results of a longitudinal study. *International Journal of Psychiatry*, 55(3), 272–287.

- Regout, S. (2011).** *The integration of immigrant communities in France, the United Kingdom and the Netherlands: National models in a European context.* London, Migration Studies Unit Working Papers 2011/09.
- Rudmin, F. (2009).** Constructs, measurements and models of acculturation and acculturative stress. *International Journal of Intercultural Relations*, 33(2), 106–123.
- Sainsbury, D. (2012).** Welfare states and immigrant rights: The politics of inclusion and exclusion. Oxford University Press, UK.
- Sarvimäki, M. (2010).** Maahanmuuton taloustiede: lyhyt johdatus. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*. 3/2010, 253–270.
- Sarvimäki, M. (2011).** Assimilation to a welfare state: Labour market performance and use of social benefits by immigrants to Finland. *The Scandinavian Journal of Economics*, 113(3), 665–688.
- Sarvimäki, M. & Hämäläinen, K. (2010).** *Assimilating immigrants. The impact of an integration program.* CReAM DP No. 19/10. University College London.
- Sarvimäki, M. & Hämäläinen, K. (2014).** Integrating Immigrants: The impact of restructuring ALPM. *Journal of Labor Economics*, painossa.
- Sarvimäki, M., Ansala, L., Eerola, E., Hämäläinen, K., Hämäläinen, U., Pesola, H., Riihelä, M. (2014).** *Maahanmuuttajien integroituminen Suomeen.* Helsinki: VATT.
- Searle, W., & Ward, C. (1990).** The prediction of psychological and sociocultural adjustment during cross-cultural transitions. *International Journal of Intercultural Relations*, 14(4), 449–464.
- Sisäasiainministeriö (2014).** Maahanmuuton tulevaisuus. Luettu 5.4.2014. http://www.intermin.fi/download/33854_TYOLLISYYS_JA_TYOTTOMYYS_tauustapaperi.pdf
- Sosiaali- ja terveysministeriö, 2014.** Toimeentulotuki. Luettu 3.4.2014 http://www.stm.fi/toimeentulo/tuet_ja_etuudet/toimeentulotuki
- Sosiaali- ja terveysvirasto (2014).** Toimeentulotuen myöntämisen perusteet 2014. Luettu 1.5.2014. http://www.hel.fi/static/sote/lomakkeet/303-005_tt-tuen_perusteet.fi.pdf
- Sosiaali- ja terveysviraston tilastoportaali (2014).** Perustoimeentulo- ja kotoutumistuen saajat 2013/12. Luettu 4.4.2014. <http://sosvs000064/tilastoportaali/>
- Statistics Denmark (2014).** Immigrants and their descendants. Luettu 20.8.2014. <http://www.dst.dk/en/Statistik/emner/befolkning-og-befolkningsfremskrivning.aspx>
- Statistics Norway (2014).** Immigrants and Norwegian-born to immigrant parents, 1 January. Luettu 20.8.2014. <http://www.ssb.no/en/innvbef>
- Stening, B. W., & Hammer, M. R. (1992).** Cultural baggage and the adaption of expatriate American and Japanese managers. *Management International Review*, 32(1), 77–89.
- Tervola, J. & Verho, J. (2013a).** Toimeentulotuki ja maahanmuuttajat Helsingissä. Teoksessa E. Ahola & H. Hiilamo (toim.) *Köyhyyttä Helsingissä. Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008–2010* (s. 71–88). Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 127.

- Tervola, J. & Verho, J. (2013b).** *Maahanmuuttajien sosiaaliturvan käyttö vuonna 2011.* Kelan työpapereita 64/2014.
- THL (2012).** Toimentulotuki 2012. Luettu 5.4.2014. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114525/Tr01_14.pdf?sequence=4
- Tilastokeskus (2012a).** Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöennuste [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-5137. Helsinki: Tilastokeskus. Luettu 1.10.2014. <http://www.stat.fi/til/vaenn/index.html>
- Tilastokeskus (2012b).** Suomen virallinen tilasto (SVT): Muuttoliike [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-6766. Helsinki: Tilastokeskus. Luettu 16.4.2014. <http://www.tilastokeskus.fi/til/muuti/tau.html>
- Tilastokeskus (2013).** Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 3.4.2014]. <http://www.tilastokeskus.fi/til/vaerak/index.html>
- Tilastokeskus (2014a).** Taulukot tilastossa: väestörakenne. Luettu 22.8.2014. <http://193.166.171.75/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak.fi.asp>
- Tilastokeskus (2014b).** Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus. Luettu 3.4.2014. <http://www.tilastokeskus.fi/til/vaerak/index.html>
- Turner, J. C., Hogg, M. A, Oakes, P. J., Reicher, D. D., & Wetherell, M. S. (1987).** *Rediscovering the social group: A self-categorization theory.* Oxford: Basil Blackwell.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2014).** Alkukartoitus ja kotoutumissuunnitelma. Luettu 7.7.2014. http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/tukea_tyollistymiseen/kotoutumispalvelut/alkukartoitus/index.html
- Ugland, T. (2014).** Canada as an inspirational model: Reforming Scandinavian immigration and integration policies. *Nordic Journal of Migration Research*, 4(3), 144–152.
- Ward, C. (2001).** The A, B, Cs of acculturation. Teoksessa D. Matsumoto (toim.). *The handbook of culture and psychology* (s. 411–445). New York: Oxford University Press.
- Ward, C., & Kennedy, A. (1993).** Psychological and socio-cultural adjustment during cross-cultural transitions: A comparison of secondary students overseas and at home. *International Journal of Psychology*, 28(2), 129–147.
- Yijälä, A. (2012).** *Pre-acculturation among voluntary migrants.* Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2012:10.
- Yijälä, A., Jasinskaja-Lahti, I., Likki, T. & Stein, D. (2012).** Pre-migration adaptation of highly skilled self-initiated foreign employees: The case of an EU agency. *International Journal of Human Resource Management*, 23(4), 759–778.
- Yijälä, A., Likki, T., Stein, D., & Jasinskaja-Lahti, I. (2009).** The adjustment of highly skilled international professionals in Helsinki. Teoksessa I. Jasinskaja-Lahti & M. Laine (toim.), *Founding the European chemicals agency: the perspectives of the employees and the authorities of the city of Helsinki* (s. 17–113). Research series 7. Helsinki: City of Helsinki Urban Facts.
- Zimmermann, K. F. (1995).** Tackling the European migration problem. *Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 45–62.

TIEDUSTELUT

Anu Yijälä, p. 09 310 36522
anu.yijala@hel.fi
Timo Cantell, p. 09 310 73362
timo.cantell@hel.fi

KUVIOT JA TAITTO

Pirjo Lindfors

JULKAISIJA

Helsingin kaupungin tietokeskus
PL 5500 (Siltasaarencatu 18–20 A)
00099 Helsingin kaupunki

PUHELINVAIHDE 09 310 1612

INTERNET

WWW.HEL.FI/TIETOKESKUS/